

Beleidsplan Burgerschap

Scheldemond College, april 2024

Geschreven door:
Bas Blaakman
Jan Elfrink

Voorwoord	3
1. De school.....	4
De schoolvisie	6
2. Leerdoelen burgerschap op het Scheldemond College	8
Hoofdoelen, kerndoelen en burgerschapsleerdoelen per vak.....	8
3. Onderwijsinhoud	10
4. Aanpak	11
Bouwstenen en leerdoelen van het SLO	11
Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid.....	11
Bouwsteen 2: Macht en inspraak.....	12
Bouwsteen 3: Democratische cultuur.....	12
Bouwsteen 4: Identiteit	13
Bouwsteen 5: Diversiteit	14
Bouwsteen 6: Solidariteit	15
Bouwsteen 7: Digitaal samenwerken	16
5. Schoolklimaat.....	17
6. Resultaten.....	21
7. Professionalisering	24
8. Kwaliteitszorg	25
9. Verbinding	26
10. Tot slot	28
11. Bronnen	29
12. Bijlagen	31
Bijlage 1 De burgerschapsleerdoelen en activiteiten per vak.....	32
Bijlage 2 Activiteitenkalender Burgerschap onderbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 Schooljaar: 2024 / 2025	51
Bijlage 3 Activiteitenkalender Burgerschap bovenbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 Schooljaar 2024 / 2025	55
Bijlage 4 Enquêtevragen Basis 1, Mavo 1, Havo 1 & Vwo 1	59
Enquêtevragen: Basis 2, Mavo 2, Havo 2 & Vwo 2	60
Enquêtevragen: Basis 3, Mavo 3, Havo 3 & Vwo 3	61
Bijlage 5 De PDCA-cyclus.....	62
Bijlage 6 Voorbeeld interview vaksectievoorzitters	63
Bijlage 7 Verdieping in de domeinen van burgerschap per leerjaar	64

Voorwoord

Wat voor mens je wilt zijn is net zo belangrijk als het vak dat onze leerlingen later gaan uitoefenen. Op het Scheldemond College stimuleren we leerlingen om hun persoonlijke ontwikkeling te verbinden met de rest van de wereld. Een wereld die duurzamer aan het worden is, inclusiever en meer divers, maar ook een wereld waarin polarisatie toeneemt en de nieuwe generatie zich gaandeweg meer zorgen maakt over de toekomst. Een wereld die door velen als complex wordt ervaren, waarin kansen niet voor iedereen gelijk zijn en de vruchten van welvaart niet evenredig zijn verdeeld. Een wereld die, naast het leren van een vak in de toekomst, ook om andere kennis en vaardigheden vraagt.

Sinds 2006 hebben alle po- en vo-scholen de wettelijke verplichting om burgerschapsonderwijs te bieden, waarbij leerlingen leren over en oefenen met democratische waarden om op die manier sociale cohesie te bevorderen. Omdat er een brede invulling is ontstaan van deze burgerschapsopdracht, is vanaf augustus 2021 een wetsherziening van kracht voor zowel basis- als voortgezet onderwijs waarin expliciet benoemd wordt wat er behandeld moet worden. In het kader van deze wetsherziening pleit het Nuffic (Nederlandse organisatie voor internationalisering van het onderwijs) voor een verbreding van de term burgerschapsonderwijs, dat vooral gericht is op de Westerse samenleving, naar wereldburgerschapsonderwijs waarbij 'je leerlingen meer laat beseffen dat ze verbonden zijn met de rest van wereld en dat ze hierin een actieve rol kunnen spelen. (Nuffic,2023)

De wereld is in beweging, dat is niet nieuw, maar iets van alle tijden. Op dit moment liggen er voor de mensheid uitdagingen. Uitdagingen met betrekking tot het klimaat, in het samen leven (in harmonie) op deze planeet, in het behouden van een gevoel van veiligheid en in het geven om de ander. Wereldwijd hebben we te kampen met oorlogen, droogte, overstromingen, hittegolven en een tekort aan drinkwater. Dit alles is zorgelijk en heeft grote gevolgen voor de toekomst van onze leerlingen en de volgende generaties. Het is daarom zaak dat we, als Scheldemond College, leerlingen naast kennis ook essentiële vaardigheden bijbrengen, zodat ze de wereld een klein beetje mooier kunnen maken. Grote ontwikkelingen beginnen immers altijd ergens in het klein. De toekomst van onze leerlingen en de generaties die volgen wordt immers bepaald door wat we doen en wat we niet doen, door de keuzes die we maken en de impact daarvan op de korte en langere termijn. Om de toekomst hoopvol te laten zijn, is het zaak dat we samen al school het verschil maken. Als school willen we leerlingen bijbrengen dat zij onderdeel zijn van iets groters, namelijk de samenleving.

Het centraal stellen van burgerschap is als je het ons vraag van wezenlijk belang. Voor nu, maar zeker voor de toekomst.

Bas Blaakman
Docent Geschiedenis

Jan Elfrink
Docent Aardrijkskunde

Gangmakers Burgerschap

1. De school

Het Scheldemond College is een openbare scholengemeenschap voor vmbo-basis en kader, mavo, havo en vwo. De school heeft twee locaties aan het Weyevlietplein in Vlissingen. Locatie Wielingen (bron 1) met de opleidingen vmbo-basis, kader en gemengd-theoretische (MAVO) en de locatie Sardijn (bron 2) met de opleidingen HAVO / VWO (atheneum en gymnasium). Omringd door de wijken Papegaaiburg, Westerzicht, de randen van het middengebied en Bossenburgh.

Het Scheldemond College staat aan de rand van Vlissingen maar midden in de Vlissingse samenleving. De boeien (betonning) verbinden en markeren de maritieme identiteit van de havenstad Vlissingen met de school. De stad Vlissingen en haar inwoners zijn onderdeel van het pedagogische klimaat waarin onze leerlingen opgroeien en worden gevormd tot burgers.

De ruim 1000 leerlingen zijn het belangrijkste onderdeel van het Scheldemond College. Ook zij maken het verschil, door iets te doen of juist door iets niet te doen. Om deze 1100 leerlingen heen staan ouders, familieleden en vrienden. Ook zij zijn van grote invloed op de identiteit en de cultuur van de school. Als een inktvlek heeft het Scheldemond College invloed. Grote veranderingen beginnen namelijk in kleine stappen in de groepen, in de lokalen, in de pauzes, LO-zalen, mediatheek, etc. en natuurlijk in de wijken en dorpen waarin leerlingen opgroeien.

Alle medewerkers van de directie, de docenten het onderwijs ondersteunde personeel zoals de zorgcoördinatoren, de conciërges en de leden van de administratie zetten elke dag hun beste beentje voor om normen en waardevol te zijn voor onze leerlingen.

Leerlingen brengen een groot deel van hun tijd, op weg naar volwassenheid, door op school. Dit is de reden dat naast de wettelijk taak het ook erg belangrijk is om op school ruimschoots aandacht te besteden aan burgerschapsoponderwijs. Het is voor sommige leerlingen soms best moeilijk om de 'wereld' vanuit verschillende perspectieven te bekijken en niet alleen vanuit het perspectief dat thuis wordt aangeleerd. Een recent voorbeeld is de oorlog tussen Israël en Hamas. Een neutraal standpunt innemen is voor sommige leerlingen soms best lastig. Dit valt de leerlingen niet te verwijten, maar dit is wel iets waar we in de school aandacht voor moeten hebben. Leerlingen hebben regelmatig een vrij uitgesproken mening, wat kan zorgen voor onderlinge conflicten. We proberen hen het Engelse spreekwoord 'Let us agree to disagree' te laten doorleven.

Het Scheldemond College bestaat uit docenten, OBP of OOP'ers. Samen zij maken het verschil voor de leerlingen in de klas, of in het contact met een collega of een ouder.

Bron 1: Locatie Wielingen - VMBO

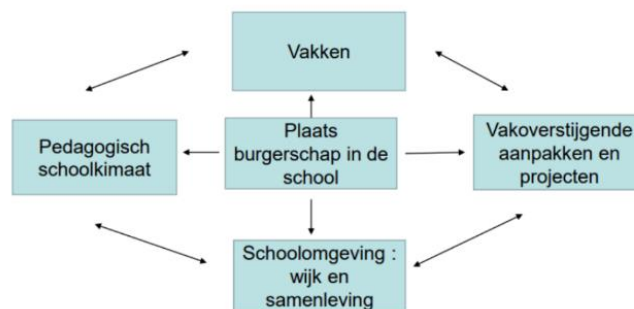

Bron 2: Locatie Sardijn – HAVO & VWO

Wat is de plaats van burgerschap in de school?

In bron 3 is het toetsingskader de plaats van burgerschap opgenomen in het beleidsplan om af te vragen of het Scheldemond College de plaats van burgerschap vervult. De schoolomgeving wordt waar mogelijk ingezet om de burgerschapsdoelen te bereiken. Hierbij valt te denken aan schoonmaakacties, actiedagen voor lokale goede doelen, de kerstinzamelingsactie voor de voedselbank, het functioneren als stemlokaal, toegang voor verenigingen en stichtingen voor het gebruik van de aula of lokalen en nog veel meer. Het Scheldemond College staat als school in verbinding met de wijk en de Vlissingse samenleving. In dit beleidsplan wordt later stil gestaan met het pedagogische klimaat binnen de gebouwen, de vak inhoud en de verschillende vakoverstijgende programma's zoals Highschool en onze buitenschoolse activiteiten.

Wat is de plaats van burgerschap in de school?

Bron 3: Het toetsingskader: de plaats van burgerschap in de school

Rol van ouders

Samen met de ouders begeleiden we onze leerlingen naar volwassenheid. Ook in het leerproces hebben de ouders een stimulerende en positieve rol: dagelijks belangstelling tonen, stimulans geven bij het maken van huiswerk, naar vermogen ondersteuning bieden bij diverse activiteiten zoals sport en evenementen. De ouderraad vormt een groep ouders die assisteert bij schoolfeesten, open dagen en diploma-uitreikingen. Ook adviseert zij over (beleids)zaken die vooral voor ouders en leerlingen belangrijk zijn. Zo ondersteunt de raad de medezeggenschapsraad en het personeel.

Naast de Ouderraad is dit schooljaar een klankbordgroep van ouders geformeerd waarmee alle schoolse aangelegenheden worden besproken en uitgediept. In de medezeggenschapsraad vertegenwoordigt een drietal de ouders van onze school. Zij hebben m.b.t. beleidszaken die ouders betreft een advies- of instemmings- bevoegdheid. Kortom samen inhoud geven aan onze gemeenschappelijk opdracht. (Scheldemond College, 2024).

De schoolvisie

Het Scheldemond College heeft een duidelijke visie
Samen vooruit!!!

Op het Scheldemond College krijgen de leerlingen volop mogelijkheden aangeboden om hun talenten actief en positief te ontwikkelen. Dit binnen een open, uitdagende en veilige leeromgeving vanuit respect voor jezelf, de ander en de omgeving”, wordt in de praktijk onder meer vormgegeven d.m.v. het concept Topsport Talent School en Highschool. Een diploma is een belangrijke stap op weg naar een maatschappelijke carrière. Het is een overtuigend bewijs van de kennis en de vaardigheden die een leerling bezit. Bij het Scheldemond College ligt de focus echter niet uitsluitend op het vergaren van kennis. Het succes van een leerling, in het vervolgonderwijs en een toekomstige baan en het ontwikkelen van een eigen identiteit is immers van meer afhankelijk dan kennis alleen. Daarom staat bij ons ook de persoonlijke ontwikkeling van de leerling met zijn/haar talenten centraal. Onze leerlingen leren omgaan met zelfstandigheid, samenwerken en verantwoordelijkheden. Het zijn juist vaak deze belangrijke competenties waarmee leerlingen, hun leven lang, het verschil kunnen maken.” (Schoolplan, 2024)

Hoe werk je dan aan burgerschap en hoe word je dan een wereldburger?

Een definitie is:

“Burgerschap heeft betrekking op het lidmaatschap van een samenleving of gemeenschap die gebaseerd is op het uitgangspunt van gelijkwaardigheid van de leden onderling ten opzichte van elkaar en gedeelde verantwoordelijkheid van de leden ten opzichte van de lotgevallen van de samenleving of gemeenschap waartoe zij behoren.” (Wilschut & Nieuwelink 2016, p. 1)

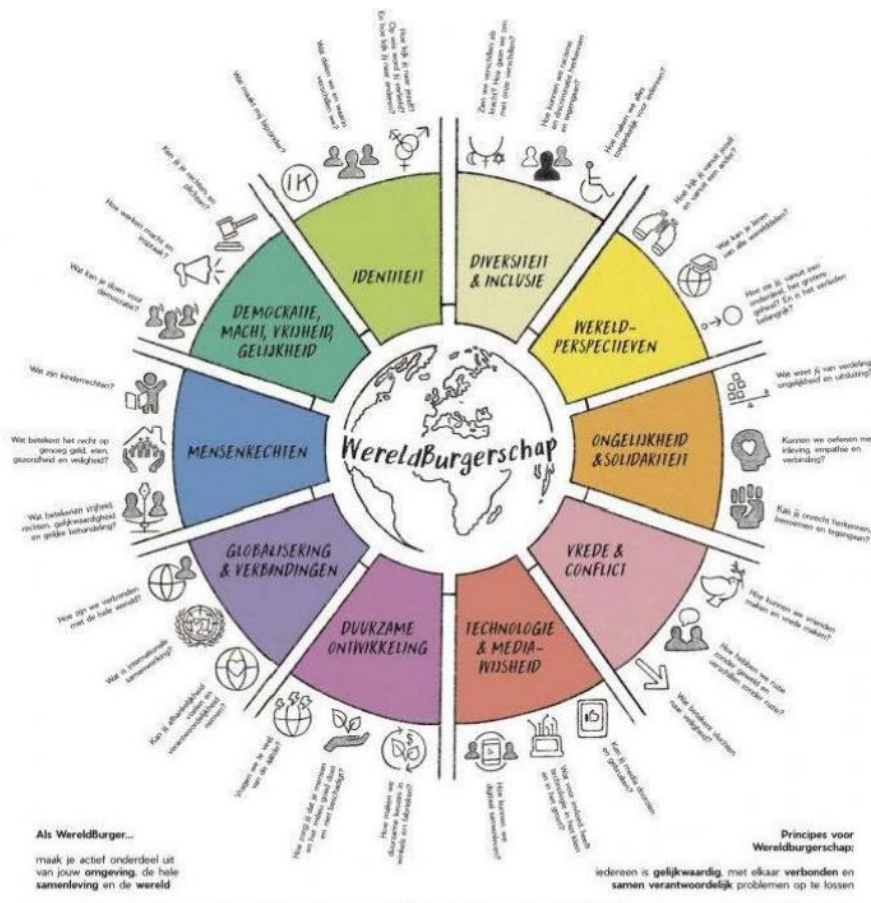
De uitgangspunten van burgerschap zijn:

- De sociale, maatschappelijke en politieke onderwerpen, waarin we afhankelijk zijn van elkaar om tot een goede uitkomst te komen;
- De manier waarop we vanuit verschillende belangen en waardentegenstellingen komen tot besluiten en vreedzame oplossingen, en;
- het toerusten van onze leerlingen met kennis, vaardigheden en houdingen, die hen in staat stellen om zelfstandig te handelen ten aanzien van sociale, maatschappelijke en politieke vraagstukken.

De visie van het Scheldemond College op burgerschap

Op het Scheldemond College worden niet alleen leerlingen, maar ook medewerkers uitgenodigd om zich zelfbewust te positioneren en te gedragen. Respect voor jezelf, respect voor de ander. Door deze diversiteit te aanvaarden, tonen wij leerlingen dat er verschillende manieren zijn waarop mensen in het leven staan en dat dit het leven de moeite waard maakt. Burgerschap is voor elke leerling in het voortgezet onderwijs belangrijk, maar op het Scheldemond College misschien nog wel een beetje meer. Ongeveer 40% van de populatie heeft een niet Westerse achtergrond. Vlissingen heeft daarnaast het grootste aantal inwoners dat onder de armoedegrens leeft. We stimuleren leerlingen met een open blik naar de wereld te kijken. We zijn allemaal tegelijkertijd gelijkwaardig en verschillend. We worden allemaal gedreven door onze eigen karaktereigenschappen, interesses, opvattingen, talenten, ervaringen en culturele achtergrond. Iedereen heeft zijn eigen stijl, zijn eigen kwaliteiten en brengt op zijn eigen manier een stukje van de wereld binnen in de school. Dat vinden we fijn, dat moedigen wij aan.

Als school vinden we het belangrijk leerlingen te laten kijken met 'een brede blik'.

Bron 5: In lokalen en gangen hangt de poster op van Wereldburgerschap (Fawaka,2024)

2. Leerdoelen burgerschap op het Scheldemond College

Hoofdoelen, kerndoelen en burgerschapsleerdoelen per vak.

Het burgerschap op het Scheldemond College draagt bij aan de ontwikkeling van leerlingen in het actief participeren in de maatschappij.

Daarvoor brengt het Scheldemond College leerlingen begrip bij van de wereld en laat hen kennismaken met verschillende perspectieven die bestaan op maatschappelijke en politieke vraagstukken. Onder burgerschap verstaan we daarom ook de manier waarop mensen deelnemen aan de maatschappij en die helpen vormgeven. Burgerschapsvorming brengt jongeren de kennis, vaardigheden en houding bij die ze nodig hebben om nu en later actief te kunnen meedoen in onze samenleving. Jongeren maken op deze manier op locatie Wielingen en op locatie Sardijn kennis met begrippen als democratie, grondrechten mensenrechten, duurzame ontwikkeling, conflicthantering, sociale verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid en het omgaan met maatschappelijke diversiteit.

De hoofddoelen van burgerschap:

- a. Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
- b. Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.
- c. Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid, en de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden

Kerndoelen van burgerschap

- 35. De leerling leert over zorg en leert zorgen voor zichzelf, anderen en zijn omgeving, en hoe hij de veiligheid van zichzelf en anderen in verschillende leefsituaties (wonen, leren, werken, uitgaan, verkeer) positief kan beïnvloeden (Mens en natuur).
- 36. De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan (Mens en maatschappij)
- 38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen (Mens en maatschappij).
- 43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
- 44. De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn (Mens en maatschappij).
- 45. De leerling leert de betekenis van Europese samenwerking en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld (Mens en maatschappij).
- 47. De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal,

Europees en internationaal), de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien (M & M)

De burgerschapsleerdoelen en activiteiten per vak

De burgerschapsleerdoelen geformuleerd per vak maken zichtbaar wat de school nastreeft in de persoonsvorming en de sociale en maatschappelijke vorming van leerlingen. Boven de leerdoelen die het Schelmond College per vak wil hanteren, hangt de kern en de kerndoelen van burgerschapsonderwijs. Deze doelen vormen het uitgangspunt om enerzijds het burgerschapsonderwijs vorm te geven en anderzijds de bouwstenen in te zetten waaraan wij ons onderwijs door methodisch onderzoek aan kunnen toetsen. Zie bijlage 1.

3. Onderwijsinhoud

Kern burgerschapsonderwijs

Sinds september 2021 zijn scholen verplicht om burgerschap een plek te geven in hun onderwijs en is het een punt waar de Inspectie scholen ook op beoordeeld. Voor ons gevoel deden wij als school al veel. Dit beleidsplan zorgt voor borging van het burgerschapsonderwijs en de mogelijkheid om hierin door te ontwikkelen omdat wij een basis hebben voor burgerschap. Het Scheldemond College besteedt aandacht aan de criteria voor burgerschapsonderwijs, dit doen we in de reguliere lessen, de buitenschoolse activiteiten, in de Highschoolklassen, in de sportklassen en dansklassen. In al deze samenstellingen wordt er gewerkt met de bouwstenen van burgerschapsvorming die door het SLO zijn opgesteld.

Onder de bouwstenen hangen voor alle medewerkers van het Scheldemond College en de leerlingen leerdoelen waarmee de school kaders heeft waarbinnen de ontwikkeling van burgerschap kan worden gevolgd, gemeten en getoetst.

Bron 4: Burgerschap kun je leren.

Als school zijn wij ons bewust van het grote belang van burgerschapsonderwijs.

Daarnaast zien wij ook het belang om burgerschap aan te leren en de leerlingen erop te wijzen. Voor elke school is dit belangrijk, maar kijkend naar onze leerlingenpopulatie en gekoppeld aan de maatschappelijke problemen in Vlissingen en in de samenleving, vinden wij het extra belangrijk om hier aandacht aan te besteden. In de Activiteitenkalender Burgerschap onder- en bovenbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 - 2024 / 2025 zijn de activiteiten getoetst aan de bouwstenen van het burgerschapsonderwijs. We doen al veel maar het kan nog beter!

In het volgende hoofdstuk meer over de aanpak, de bouwstenen en de leerdoelen per bouwsteen.

4. Aanpak

De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft zeven bouwstenen geformuleerd. De bouwstenen zijn richtinggevend en zorgen voor bewustwording bij ons als school. Door deze bouwstenen zijn we ons bewust van wat we allemaal doen en op welke terreinen we ons nog kunnen ontwikkelen.

Onze leerlingen leren samenwerken en samenleven in de minisamenleving van de school. Daarvoor hebben alle mensen binnen en buiten de school bouwstenen en leerdoelen nodig. De bouwstenen en leerdoelen vormen het kader waarbinnen het Scheldemond College burgerschapsonderwijs verder wil ontwikkelen en verbeteren.

Bouwstenen en leerdoelen van het SLO

- **Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid**
- **Bouwsteen 2: Macht en inspraak**
- **Bouwsteen 3: Democratische cultuur**
- **Bouwsteen 4: Identiteit**
- **Bouwsteen 5: Diversiteit**
- **Bouwsteen 6: Solidariteit**
- **Bouwsteen 7: Digitaal samenwerken**

Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid

In het voortgezet onderwijs verdiepen leerlingen hun inzicht in de wording en werking van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers. Tussen mensenrechten onderling en tussen de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en mensenrechten kan spanning ontstaan. Leerlingen in de onderbouw ontwikkelen de capaciteiten om deze spanning te duiden en krijgen inzicht in hun mogelijkheden om ervaren onrecht en ongelijkheid aan de orde te stellen.

Het Scheldemond College biedt volop mogelijkheden om talenten actief en positief te ontwikkelen, binnen een open, moderne, uitdagende en veilige leeromgeving, vanuit respect voor jezelf, voor de ander en voor je omgeving. In gebouw Wielingen en in september 2024 in gebouw Sardijn worden stappen gezet om het gedachtegoed van de Transformatieve school uit te werken in een actieplan. In het hoofdstuk Professionalisering meer over de Transformatieve school. Alle leerlingen worden op hetzelfde moment geconfronteerd met de gezamenlijk schoolregels en afspraken.

Onze leerlingen leren:

- het belang van regels in de klas en op school om te kunnen samenwerken;
- over de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit als grondslag van de democratische rechts- staat en de mogelijke spanningen daartussen;
- over de wording, werking, waardering en begrenzing van grondrechten en mensenrechten, en hun status in internationale verdragen;
- over rechtspraak als waarborg voor grondrechten en veiligheid;
- over mogelijke dilemma's bij het waarborgen van en het respect voor mensenrechten en manieren om over die dilemma's een eigen positie in te nemen;
- in welke mate ze rechten hebben en vrijheid in het maken van keuzes, in het licht van de plichten en dilemma's die bij het leven horen;
- in hoeverre de basiswaarden tot uitdrukking komen in de school en in het samenleven;
- hoe ze op kunnen komen voor de rechten en belangen van zichzelf en anderen.

Bouwsteen 2: Macht en inspraak

In de onderbouw vo wordt inzicht in de verdeling van macht en gezag verder uitgebreid met ondemocratische machtsverdelingen en staatsvormen en met internationale instituties en verhoudingen. Leerlingen ontdekken dat het systeem van staatsinrichting en rechtsstaat niet vanzelfsprekend is, maar een geschiedenis heeft en kwetsbaar is. Leerlingen reflecteren op hun eigen positie, macht en invloed.

Onze leerlingen leren:

- over staatsvormen zoals monarchie, republiek, aristocratie, dictatuur en totalitaire systemen;
- over de wording, werking en waardering van de staatsinrichting van Nederland en Europa en het belang van de scheiding der machten;
- over historische contexten die van belang zijn voor het ontstaan van en de waardering voor de democratische rechtsstaat en de mensenrechten in Nederland en Europa zoals de Opstand, de Franse en Bataafse Revolutie, ideologieën en totalitaire systemen, genocides en onafhankelijkheidsoorlogen;
- over de voor- en nadelen en de (on)mogelijkheden van internationale samenwerking binnen de Europese Unie en de Verenigde Naties;
- over manieren waarop ze besluitvormingsprocessen kunnen organiseren;
- over manieren om op school of in de eigen omgeving macht te onderzoeken, te organiseren en uit te oefenen;
- over manieren waarop andere groepen in het land macht organiseren;
- over verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit te onderzoeken en vergelijken;
- over manieren om de rol van macht in actuele maatschappelijke vraagstukken te onderzoeken, en ook de mogelijkheden die zijzelf en anderen hebben om daar invloed op uit te oefenen.

Bouwsteen 3: Democratische cultuur

In het VO ontwikkelen leerlingen democratische werkwijzen toe te passen, waarbij ze hun eigen mening verwoorden en onderbouwen. Het deelnemen aan en beïnvloeden van besluitvormingsprocessen staan daarbij centraal. Leerlingen kunnen hieraan deelnemen, zich betrokken tonen en verantwoordelijkheid nemen voorgenomen besluiten. Het vermogen om actief te luisteren en inhoudelijk te reageren op anderen ontwikkelt zich in deze fase zodat vormen van dialoog en debat kunnen worden toegepast. Deze communicatievormen dragen bij aan de ontmoeting met anderen en het andere. Dit legt de basis voor het empathie en het begrijpen van de meningen, opvattingen en leefwijzen van anderen.

Onze leerlingen leren:

- standpunten onderbouwd te uiten, ook als dit een minderheidsstandpunt is, en anderen daar in discussie, debat of dialoog van proberen te overtuigen;
- de mening van anderen in eigen woorden samen te vatten, te beoordelen en er met inhoudelijke argumenten op te reageren;
- hun eigen mening bij te stellen op basis van nieuwe inzichten;
- manieren om de deelname van alle participanten aan dialoog, debat en discussie te bevorderen en te bewaken en ook minderheidsstandpunten actief te onderzoeken;
- over verschillen van inzicht, en de waarden, overtuigingen, belangen en emoties die daarmee gemoeid zijn;
- dat die verschillen van inzicht niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden;
- conflicten in de klas en op school op een vreedzame manier op te lossen maar ook te accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan;
- spanningen en conflicten wereldwijd te onderzoeken in termen van verschillen van waarden, inzicht en belang;

- kwesties van (on)macht, (on)recht, (on)vrijheid of (on)gelijkheid in de wereld te onderzoeken en de mogelijkheden die de overheid en de leerling zelf hebben om in zulke kwesties te handelen;
- op welke manieren ze deel kunnen nemen aan het maatschappelijk debat en invloed kunnen uitoefenen op besluitvormingsprocessen;
- de ruimte die zij hebben om dit te doen te bevragen en zo mogelijk en zo nodig te gebruiken.

Bouwsteen 4: Identiteit

In het voortgezet onderwijs oriënteren leerlingen zich met andere ogen op hun identiteit. Hun lichaam en hun schoolomgeving verandert, ze moeten aan andere, ook meer volwassen verwachtingen voldoen. De rol van de groep wordt belangrijk, maar ook het exploreren van een heel eigen positie in de wereld. In verband met het kiezen van sectoren of profielen wordt ook het ontwikkelen van enig inzicht in hun talenten, ambities en toekomstverwachtingen belangrijker. Het besef ontstaat dat een identiteit gelaagd is en samenhangt met rollen en situaties.

Het Scheldemond College is een openbare school: een ontmoetingsplaats met ruimte voor verschillen. We maken geen onderscheid in levensovertuiging, godsdienst, politieke gezindheid, afkomst, geslacht of seksuele geaardheid. Onze school geeft hieraan vorm door middel van de drie kernwaarden: gelijkwaardigheid, vrijheid en ontmoeting (Schoolplan, 2023).

Als leerling beweeg je je in een verbindende schoolomgeving. Het Scheldemond College staat aan de rand van Vlissingen maar midden in de Vlissingse samenleving. Tijdens de landelijke verkiezingen kwamen inwoners uit omliggende wijken stemmen op school.

Onze leerlingen leren:

- de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en bewust te bewaken (emotioneel, fysiek, seksueel);
- te begrijpen dat en hoe dat wat ze denken, doen en willen verband houdt met de veranderingen die ze in de puberteit doormaken;
- te onderzoeken wat hun ambities en hun toekomstverwachtingen zijn, hun talenten en ontwikkelmogelijkheden; hoe ze die gericht kunnen inzetten bij het maken van een keuze voor een sector, profiel en vakkenpakket;
- uit te drukken en te onderzoeken met welke groep(en) in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en wat dat voor henzelf betekent;
- uit te drukken wat eigen idealen, overtuigingen, oordelen en vooroordelen zijn;
- te reflecteren op de mate waarin hun persoonlijke identiteit mede gevormd wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, tradities en/in socialisatieprocessen, hun eigen mogelijkheden en beperkingen, en hoe dat alles hen dat helpt of hindert om rollen of identiteitsposities te exploreren;
- relaties te leggen tussen verschillende aspecten die hun identiteit mede vormgeven en mogelijk met elkaar op gespannen voet staan: gender, levensbeschouwing, religie, cultuur, sociaaleconomische achtergrond, politieke en seksuele oriëntatie, regionale en nationale identiteit(en) en/in Europa;
- te reflecteren op hoe schoonheidsidealen, gender, sekse en seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid in de maatschappij gerepresenteerd worden en hoe zij zich daar bewust toe willen verhouden.

Bouwsteen 5: Diversiteit

In het voortgezet onderwijs verdiepen leerlingen zich in de identiteit van de ander. Door het ontmoeten van de ander en een dialoog aan te gaan over onderwerpen waarover verschillend kan worden gedacht, ontwikkelen leerlingen inzicht in en respect voor andere opvattingen en manieren om in het leven te staan.

Op het Scheldemond heeft een aantal leerlingen zich in het kader van diversiteit verenigd in GSA (Gender and Sexuality Alliance): een verbond tussen allerlei seksuele oriëntaties, seksen, gender identiteiten en genderexpressies.). De samenstelling van de Leerlingenraad is zodanig vormgegeven dat alle leerjaren hier deel vanuit maken: vmbo, mavo, havo en vwo. Bovendien is een aantal leerlingen lid van de GSA én is uit elke afdeling tenminste één leerling vertegenwoordiger in de medezeggenschapsraad. Leerlingen op het Scheldemond College vormen zich als persoon doordat ze verbindingen aangaan met zichzelf de ander en met de wereld om hen heen.

Onze leerlingen leren:

- over het ontstaan van een diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld;
- over aspecten van de emancipatie van verschillende groepen mensen door de geschiedenis heen;
- hoofdzaken over religieuze en levensbeschouwelijke stromingen in Nederland en de wereld;
- rekening te houden de grenzen van anderen en die op basis van gemaakte afspraken actief te helpen bewaken;
- zich binnen hun mogelijkheden in de beleving en het perspectief van de ander te verplaatsen;
- rekening te houden met het welbevinden van anderen en hun overwegingen en gedrag, inclusief hun taaluitingen, gericht aan sociale situaties aan te passen;
- te herkennen waar beperkingen liggen in de communicatie met anderen en te zoeken naar mogelijkheden om daarop te handelen;
- overeenkomsten en verschillen in waarden en overtuigingen te herkennen, te bespreken en te wegen; verschillen van inzicht te onderzoeken als verschillende claims op waarheid en deze zo nodig naast elkaar kunnen laten bestaan;
- rekening te houden met de idealen en toekomstverwachtingen van anderen;
- hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van peers en groepen in de publieke ruimte mede kunnen verklaren.

Bouwsteen 6: Solidariteit

In het voortgezet onderwijs kunnen leerlingen zich binnen de eigen leefomgeving verhouden tot maatschappelijke vraagstukken vanuit het perspectief van solidariteit. Ze ontwikkelen inzicht in de samenhang tussen het eigen belang, het belang van anderen en het algemeen belang. Ze leren keuzes te maken in het omgaan met deze vraagstukken en dat deze gevolgen hebben voor zichzelf en de omgeving, die samenhangen met ongelijkheid, discriminatie en in- of uitsluiting. Wie een blik op onze schoolsite werpt ziet de diversiteit aan leerlingen. Dit symboliseert de kracht van een inclusieve samenleving waarin verschillende individuen en groepen samenwerken, hun achtergrond, cultuur of vaardigheden kunnen zij in de verschillende leerjaren in de klassen vergroten.

Onze leerlingen leren:

- vraagstukken rond discriminatie, inclusie, rechtvaardigheid en solidariteit in Nederland en elders te onderzoeken; (zie bron 5)
- de ruimte die er is om daar verandering in te brengen te onderzoeken en zo mogelijk te gebruiken;
- in te zien dat mensen verschillende belangen, overwegingen en overtuigingen hebben en dat dit spanningen op kan leveren;
- het eigen handelen en dat van anderen af te wegen tegen noties van solidariteit en rechtvaardigheid;
- manieren om opvattingen te verwoorden, ook als dit een minderheidstandpunt is;
- respectvol en empathisch om te gaan met opvattingen van anderen, ook als dat minderheidsstandpunten zijn;
- ethische dimensies van vraagstukken rond solidariteit en rechtvaardigheid in Nederland en elders te herkennen, te onderzoeken en af te wegen;
- na te denken over de rollen en middelen die overheid, middenveld, bedrijfsleven, burgers en andere organisaties in Nederland en Europa (kunnen) hebben bij het bevorderen van solidariteit.

Bron 5 : Bouwsteen 6: Solidariteit – Stop geweld tegen vrouwen

Bouwsteen 7: Digitaal samenwerken

In de het voortgezet onderwijs krijgen leerlingen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander. Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en de ethische aspecten daarvan. Ze ontdekken dat ze zelf kunnen participeren in online communities en discussies, maar dat dat niet vanzelfsprekend is. Ze leren dat in reële situaties dezelfde communicatie- en omgangsvormen gelden als in virtuele situaties.

Tijdens de lessen mediawijsheid en de highschool lessen komen de leerlingen in contact met 21st century skills. In de burgerschapskalender per vak zijn de activiteiten van digitaal samenleven en werken opgenomen.

Onze leerlingen leren:

- over het gebruik en de functies van media in het politieke domein, vroeger en nu, inclusief de rol en de werking van propaganda;
- hun eigen mediagebruik te onderzoeken, zich bewust te worden van de gevolgen en de ethische aspecten hiervan en leren hierover een gesprek te voeren;
- dat verschillende vormen van media (boodschappen) invloed kunnen hebben op hun eigen gedrag, imago en identiteit, op die van anderen en op de kijk die mensen op de wereld hebben;
- de invloed van wereldwijd publiceren en de consequenties daarvan te onderzoeken;
- de betrouwbaarheid van (media)bronnen te onderzoeken en het effect van het gebruik van betrouwbare versus niet-betrouwbare informatie te analyseren;
- de eigen privacy en veiligheid en die van anderen te bewaken en te respecteren;
- over relaties tussen media, identiteit, privacy en macht en hoe anonimiteit hierbij een rol speelt

De leerdoelen per vak (bijlage 1), de Activiteitenkalender Burgerschap onderbouw en bovenbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 - 2024 / 2025 (bijlage 2 & 3) geven aan hoe er op het Scheldemond College al wordt gewerkt aan burgerschap.

Het is op het Scheldemond College belangrijk om aan de bouwstenen blijvend aandacht te besteden, gezien de leerlingenpopulatie en de maatschappelijke dilemma's. Gezien de vele verschillende culturele achtergronden van leerlingen is het vanzelfsprekend dat iedereen vanuit het gelijkheidsperspectief en met een brede blik op de wereld wordt behandeld.

Vanuit De Transformatieve School (Hoofdstuk 5 Schoonklimaat) wordt er op onze school veel aandacht besteed aan de bouwstenen die door SLO zijn opgesteld. Dit vooral met het oogpunt op de straatcultuur die regelmatig in de school aanwezig is. We proberen leerlingen door middel van dit cultuurveranderingsprogramma leerlingen vanuit verschillende perspectieven naar de wereld van nu én van de toekomst te laten leren kijken. Daarnaast wordt er door alle medewerkers aandacht besteed. Dit wordt gedaan door het uitstralen van voorbeeldgedrag en door actief met leerlingen in gesprek te gaan. Iedereen vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid

5. Schoolklimaat

Onderwijskundige programma's voor borging van de identiteit en burgerschap

- **De Transformatieve School.**
- **De Professionele Leergemeenschappen (PLG's) van Sardijn en Wielingen.**

Naast de visie van het Scheldemond College zijn wettelijke eisen bepalend voor de leerdoelen van het burgerschapsonderwijs. Het Scheldemond College heeft onderwijskundige programma's zoals De Transformatieve School en de professionele leergemeenschappen om onderwijs uit te dragen en beleid te maken voor de basisvaardigheden en burgerschapsonderwijs.

De Transformatieve School

Op het Scheldemond College is het professionaliserings- en cultuurveranderingstraject 'De Transformatieve school' ingezet. Het sluit aan bij onze leerling populatie en is erop gericht leerlingen vanuit de straatcultuur in de schoolcultuur te brengen.

Het professionaliserings- en cultuurveranderingstraject past helemaal in de geest van burgerschapsonderwijs. Waarbij het Scheldemond College heeft gekozen om via De Transformatieve School leerlingen op te voer goed burgerschap. Door middel van diverse effectief bewezen factoren voor professionalisering wordt dit ingezet (Oolbakkink-Marchand & Opstoel, 2022):

- 1) focus op de inhoud;
- 2) actief en onderzoekend leren;
- 3) duur en continuïteit;
- 4) samenwerking of collectiviteit;
- 5) kwaliteit van de input;
- 6) *theory of improvement*;
- 7) samenhang met beleid

Een aantal voorbeelden van deze factoren uit de praktijk: teamscholing, intervisie, nulmetingen, lesobservaties, onderlinge lesbezoeken en het nabespreken hiervan waaruit nieuwe acties ontstaan zoals een collectief (!) normatief kader. Borging vindt plaats middels een werkgroep van docenten en onderwijsondersteunend personeel die vernieuwingen aanjaagt en borgt. Een van de nu al zichtbare resultaten voor vmbo/mavo is dat leerlingen minder vaak te laat zijn en hun spullen beter op orde hebben, waardoor al beter wordt voldaan aan de voorwaarden om deel te kunnen nemen aan het onderwijs.

Binnen de afdeling vmbo/mavo loopt dit traject vanuit andere gelden al sinds schooljaar '22-'23. De subsidie basisvaardigheden wordt gebruikt om vervolgcacties te bekostigen. De afdeling havo/vwo zal met het traject De Transformatieve School starten in september 2024. Het burgerschapsonderwijs wordt meegenomen in de PDCA-cyclus en wordt een onderdeel binnen het traject van De Transformatieve School om burgerschapsonderwijs bij de vakken beter te implementeren.

Ilias El Hadioui is de grondlegger van De Transformatieve School. El Hadioui heeft verschillende ideeën geuit over de klas als microkosmos van de samenleving. Een centraal concept in zijn werk is het idee dat de klas een sociale omgeving is waarin leerlingen niet alleen academische kennis verwerven, maar ook sociale vaardigheden en normen die van groot belangrijk zijn voor hun functioneren in de brede maatschappij. Op het Scheldemond merken we dit des te meer: ongeveer 40% van de leerlingen heeft een niet Westerse afkomst. We merken dat het hierdoor extra belangrijk is om aandacht te besteden aan normen en waarden en leerlingen een eigen visie op menszijn te laten ontwikkelen. Dit doen we door hen vraagstukken mee te geven tijdens lessen en met hen in gesprek te gaan, zodat we

gezamenlijk een breed mensbeeld/ wereldbeeld ontwikkelen.

In bron 6 staat in het midden van de afbeelding een wereldbol met daarop mensen die hand in hand staan. Dit symboliseert de kracht van een inclusieve samenleving waarin verschillende individuen en groepen samenwerken, hun achtergrond, cultuur of vaardigheden vergroten. Leerlingen brengen een groot deel van hun jeugd door op een middelbare school, zoals Hadioui (2022) schrijft is school een ontmoetingsplaats waar leerlingen moeten leren samenleven.

Bron 6: De Transformatieve School symboliseert de kracht van een inclusieve samenwerking

El Hadioui benadrukt dat de klas een afspiegeling is van de maatschappij, met diverse achtergronden, talenten en persoonlijkheden. De klas is een samenleving in het klein, waar leerlingen fouten moeten maken en moeten leren hoe ze zich staande moeten houden in de steeds complexer wordende samenleving. Ze moeten leren omgaan met diversiteit, conflicten leren oplossen, leren samenwerken (waarbij sprake is van individuele verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid) en waar ze leren empathie en begrip te tonen. Dit is belangrijk om leerlingen voor te bereiden op de samenleving. Een school wordt door veel mensen gezien als een kennisinstituut, maar onze visie is juist dat maatschappelijke vaardigheden van net zo groot belang zijn voor leerlingen. Kennis en maatschappij gaat wat ons betreft dan ook hand in hand.

De Professionele Leergemeenschap van Sardijn en Wielingen.

De Professionele Leergemeenschap doet onderzoek naar de implementatie van de basisvaardigheden op het Scheldemond College. De basisvaardigheden zoals taal, rekenen en het burgerschapsonderwijs. Hoe voeren wij het onderwijs uit en hoe gaan wij de komende jaren de basisvaardigheden binnen onze vakken verbeteren en versterken.

In voorgaande beschrijvingen zijn de visie en de hoofdoelen, kerndoelen, burgerschapsleerdoelen en bouwstenen t.a.v. burgerschapsonderwijs aan de orde gekomen.

Hieronder zullen wij specifiek ingaan op wat burgerschapsonderwijs inhoudt op het Scheldemond College.

Door gebruik te maken van kleinere 'pictogrammen' worden de vele aspecten van burgerschapsonderwijs beschreven die we als Scheldemond College belangrijk vinden.

Burgerschapsonderwijs moedigt leerlingen aan om actief deel te nemen aan de samenleving. Ze leren het best door met 'hun voeten in de klei' te staan. Het leert de leerlingen over hun rechten, plichten en verantwoordelijkheden als burgers en helpt hen de vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn om op verschillende plaatsen en niveaus bij te dragen aan de samenleving.

Ons doel is dat leerlingen de waarden van zichzelf en van andere mensen te leren begrijpen en de vaardigheid op te doen om daarin positie te bepalen. Ze leren hierdoor een actieve, positieve rol te spelen, anderen te ondersteunen en ze voelen zich betrokken bij het bijdragen aan een welvarende en rechtvaardige samenleving.

Ons doel is dat leerlingen leren dat je niet alleen een burger bent in de maatschappij, maar dat je hier ook over mee kan beslissen en hier vorm aan kan geven. Het is belangrijk dat leerlingen voelen dat ze invloed hebben op besluitvorming, omdat het hen de mogelijkheid geeft om actief deel te nemen aan processen die onze samenleving vormgeven. In de onderbouw wordt hier in verschillende lessen aandacht aan besteed en vanaf klas 3M en 4H/4V wordt hier in de lessen maatschappijleer uitgebreid op ingegaan.

Ons doel is dat burgerschapsonderwijs bijdraagt aan de brede persoonsvorming door leerlingen te ondersteunen bij hun persoonlijke ontwikkeling en de vormen van hun identiteit als wereldburgers. We moedigen leerlingen aan om na te denken over hun identiteit, overtuigingen en eigen waarden. Bijvoorbeeld door hier actief aandacht aan te besteden in mentorlessen. Uiteraard wordt hier ook in de reguliere lessen aandacht aan besteed. Door kritische zelfreflectie te begeleiden, helpt het hen een fundamenteel begrip van zichzelf te ontwikkelen en te groeien in zelfbewustzijn.

Het Scheldemond College is een openbare school. Dit betekent dat iedereen vanuit een ander perspectief naar de wereld kijkt en daarmee een andere beschouwing, een andere kijk op het leven heeft. Onze visie is dat we leren van elkaars verschillen en diversiteit zien als kans om te groeien. We laten leerlingen nadenken over hun eigen waarden en we helpen hen erbij om dit onderbouwd te ontdekken en vorm te geven. Dit draagt bij aan zelfbegrip en identiteitsvorming.

Leerlingen hebben verschillende tools nodig om effectief deel te kunnen nemen aan de steeds veranderende samenleving. Bijvoorbeeld: empathie, interculturele competenties, kritische denkvaardigheden, communicatieve vaardigheden, mediawijsheid, samenwerkingsvaardigheden etc. Door het ontwikkelen van deze tools kunnen leerlingen actief en betrokken raken bij de samenleving en hun stem op een positieve en passende manier laten horen.

Ons doel is leerlingen vaardiger te maken in het versterken van een eigen moreel en digitaal kompas. In de huidige maatschappij is het belangrijk dat studenten informatie in de media betrouwbaar kunnen beoordelen, nepnieuws kunnen herkennen en op verantwoorde wijze omgaan met incidenten via digitale platforms. Leerlingen moeten leren hoe ze de bronnen kunnen ondersteunen en ethisch kunnen handelen bij online interacties.

6. Resultaten

Zoals in bovenstaande hoofdstukken te lezen is hebben wij, als Scheldemond College, een goed beeld van wie we zijn en waar we voor staan. We vinden burgerschap van essentieel belang en besteden hier, niet alleen vanuit onze wettelijk taak, aandacht aan. Dit doet iedere medewerker vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, maar allemaal om leerlingen zo optimaal mogelijk voor te bereiden op de samenleving.

Om richting te geven hebben we burgerschap verder ontwikkeld, met als doel expliciet inhoud geven aan de wettelijke opdracht 'actief burgerschap en sociale cohesie' bevorderen. Het burgerschap moet worden gezien als een schoolvak in het voortgezet onderwijs net als Nederlands en Rekenen.

Het wettelijke kader van burgerschap in het voortgezet onderwijs is breed geformuleerd en biedt scholen de gelegenheid Burgerschap zelf inhoud te geven en de inspanningsverplichting voor leerlingen te formuleren. Met dit beleidsplan is getracht richting te geven aan het burgerschapsonderwijs op het Scheldemond College en is een begin gemaakt om burgerschap verder te ontwikkelen, te toetsen en te meten.

Als school zijn wij ons ervan bewust dat burgerschap, anders dan de andere generieke onderdelen, geen eindtermen en examen bevat, desondanks vinden we het als Scheldemond College wel van essentieel belang om hier aandacht aan te besteden.

Als school zijn wij verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en willen wij in het belang van onze leerlingen voor een bepaalde basiskwaliteit van ons burgerschapsonderwijs kunnen staan. Daarom gebruiken we de kaders en ijkpunten die vanuit het expertisepunt burgerschapsonderwijs (2024) worden aangereikt om leerlingen breed op te leiden, zodat we ze naast Nederlands, Engels en Rekenen ook op het gebied van 'menszijn' verrijken. Binnen de algemene kaders willen we ruimte creëren, zodat elke docent, passend bij zijn/haar vak op een eigen manier invulling kan geven aan de bouwstenen, kerndoelen en burgerschapsleerdoelen.

We willen de school ervan doordringen dat burgerschap is ontwikkeld voor alle afdelingen op het Scheldemond College. Burgerschap geeft een kader aan de inhoud van ons Burgerschapsonderwijs en de expertise die daarvoor nodig is. Om recht te doen aan de multiculturele leerlingenpopulatie en de verschillende afdelingen beschrijven we met name het waar en wat en minder het hoe, zodat de onderwijsteams op Wielingen en Sardijn het op een voor hun passende wijze kunnen gebruiken.

Een eerste aanzet is door het vormen van een activiteitenkalender (bijlage 2 & 3) De vaksectieleiders zijn aangeschreven om het thema burgerschap te voorzien van inhoud t.a.v. van hun vak. Dit heeft geresulteerd in een uitgebreide kalender voor het vmbo-klas 1, 2 & 3 en het Havo/ Vwo. Waardoor wij als gangmakers trots zijn geworden op de hoeveelheid burgerschapsactiviteiten die onze collega's samen met de leerlingen ondernemen en uitvoeren. Door de verdere bewustwording is het vuurtje gaan branden want collega's sturen de gangmakers inmiddels informatie door over actuele vraagstukken en thema's die vallen onder burgerschap.

Resultaten burgerschap meten

Wat is de wettelijke verplichting om burgerschap te meten?

Functionele eisen:

1. De bruikbaarheid voor afstemming op actuele leerbehoefte
2. De bruikbaarheid om weer te geven van wat leerlingen hebben geleerd.
3. Het aansluiten bij leerdoelen van de school (o.a. normen en beheersingsniveau)
4. Informatie over kennis, houdingen en vaardigheden.
5. Informatie over basiswaarden & sociale en maatschappelijke competenties

Wat is de Wettelijke verplichting om burgerschap te meten?

- Er zijn geen wettelijke eisen aan wijze van meten:
- De wijze van evalueren en monitoren kan ingevuld worden door de school. (Dijkstra & Hoek, 2022)

Hoe breng je de resultaten van Burgerschapsonderwijs in kaart?

Het regelmatig monitoren van de ontwikkeling van de burgerschapscompetenties is van belang om het onderwijs bij te stellen op basis van wat de leerlingen daadwerkelijk hebben geleerd.

Het geeft informatie over de punten waarop verdere ontwikkeling van het onderwijs mogelijk of nodig is.

Voorbeelden van meetinstrumenten binnen een school kunnen zijn:

Het bijhouden van leervorderingen

Het beoordelen van leerling werk

Een rapportcijfer burgerschap toekennen

Deelname aan verschillende projecten in het kader van burgerschap

Het beoordelen van werkstukken

Het bijhouden en maken van een portfolio

Het toepassen van rubrics

Het afnemen van een enquête

0-meting

Door het afnemen van de 0-meting in klas 1, 2 & 3 hoopt het Scheldemond College objectieve informatie te krijgen op basis waarvan wij als school kunnen vaststellen of de resultaten aan de verwachtingen voldoen. De enquête gaat om een breed en algemeen beeld te krijgen van burgerschap.

Het afnemen van de 0-meting maakt inzichtelijk:

- Welke leerdoelen wij in school t.a.v. burgerschapsonderwijs dienen te verbeteren.
- Welke leerdoelen worden behaald t.a.v. burgerschapsonderwijs
- De uitkomsten van de 0-meting gebruiken om betere afstemming met de medewerkers en de leerlingen krijgen om burgerschapsonderwijs verder te ontwikkelen.

Het Scheldemond College heeft ervoor gekozen om in eerste instantie een gestandaardiseerd instrument in te zetten in de vorm van een enquête op alle niveaus in leerjaar 1, 2 & 3.

De meting zoals gezegd, betreft een 0-meting. In de 0-meting worden de drie competenties van burgerschap gemeten met de vragen van Remmert Daas (2017). De enquête werd in april 2024 afgenomen. De vragen van de enquête zijn opgenomen bijlage 4. Zodra de resultaten bekend zijn, worden deze opgenomen in het beleidsplan burgerschap.

De burgerschapscompetenties die worden gemeten in de enquête zijn:

Kennis: het weten, begrijpen, en inzicht hebben in wat je het best kunt doen met betrekking tot de vier sociale taken.

Attitude: het vinden (meningen), willen, bereid zijn om ... ten aanzien van de vier sociale taken.

Vaardigheid: de inschatting van de eigen vaardigheid voor de vier sociale taken.

Recent is contact opgenomen met Rovict een ict-dienstverlener voor het onderwijs om de meting van het burgerschapsonderwijs breder in de school weg te zetten. Rovict is bezig om de enquête die zij hebben fine – te tunen en toe te spitsen op de middelbare schoolpopulatie. Eerdere aanvraag wees uit dat de enquête uit 150 vragen bestond. Dat vonden wij als PLG een te grote opgave voor onze leerlingen. Het contact is in ieder geval gelegd en wij kijken uit naar hun vereenvoudigde versie.

In de toekomst wil het Scheldemond College burgerschap op de volgende manier meten door:

- De instrumenten zoals de bouwstenen en de burgerschapskalender te gebruiken en aan te vullen uit het beleidsplan burgerschap
- Na de 0-meting de enquête evalueren en de evaluatie opnemen in het beleidsplan burgerschap.
- Het uitzetten van de vereenvoudigde enquête van Rovict.
- Bewijsmateriaal verzamelen en toetsen aan de bouwstenen van het burgerschapsonderwijs.
- Door een burgerschapskennistoets ontwikkelen gericht op de identiteit en cultuur van het burgerschapsonderwijs.

7. Professionalisering

Kwaliteitscultuur door middel van PLG's

Op het Scheldemond College krijgt het verbeteren van de basisvaardigheden voor álle leerlingen vorm binnen drie professionele leergemeenschappen (PLG's). Vakdocenten nemen deel aan deze PLG's en werken samen met een coördinator basisvaardigheden, de kwaliteitszorgmedewerker en het LMT, bestaande uit vier teamleiders en een locatiedirecteur. Deze drie PLG's onderhouden nauw contact met elkaar over de vorderingen en delen dit binnen de verschillende teams van de school (VMBO basis/kader, vmbo-mavo, havo/vwo onderbouw en havo/vwo bovenbouw). De PLG's overstijgen ook het schoolniveau: op het gebied van taal en rekenen wordt samengewerkt met Stichting Archipel Scholen (scholen voor openbaar primair onderwijs op Walcheren). De wens ligt er om dit ook voor burgerschap vorm te gaan geven.

De projectmatige en onderzoeksmatige werkwijze onder leiding van een coördinator zorgt ervoor dat we veranderingen onderbouwd en duurzaam op gang gaan brengen en ook de cruciale fase van borging doorstaan. Belangrijk onderdeel hierbij is het creëren van draagvlak onder alle collega's en het maken van bewuste keuzes in wat we willen aanpakken. Kwaliteit gaat voor snelheid en kwantiteit. De collega's worden geïnformeerd middels teamvergaderingen waar de gangmakers de stand van zaken delen, via het medium Teams en voor basisvaardigheden wordt een *infographic* ontwikkeld.

- Vier werkbijeenkomsten in de Professionele Leergroep.
- Bezoek door de gangmakers Burgerschap aan het Expertisecentrum Burgerschapsonderwijs
- Collegiale consultatie op het Zwin College
- Methodisch onderzoek (zie bijlage 1)
- Enquête onder de leerlingen van alle niveaus klas 1, 2 & 3. Zie bijlage 4
- Vakliteratuur bestuderen zoals "Burgerschap op school" (2024)

Het doel is dat het Scheldemond College een kwaliteitscultuur heeft die ondersteunend is aan burgerschapsonderwijs. Dit proces van continu alert zijn en verbeteren op basis van zelfreflectie en de dialoog die we structureel daarover willen voeren met leerlingen, ouders, medewerkers en alle andere betrokkenen.

De expertise van de PLG-groep basisvaardigheden, gesprekken met een groot deel van de docenten en de leerlingen van het Scheldemond College vormen het fundament van dit beleidsplan Burgerschap. De verschillende stakeholders hebben input geleverd door middel van vragenlijsten, interviews, werksessies en discussies. Een kerngroep Burgerschap van twee docenten en een beleidsadviseur Onderwijs heeft het burgerschapsplan verder uitgewerkt. Door collega's actief te betrekken, hebben we gezorgd voor draagvlak, zodat het burgerschapsplan geen papieren tijger wordt, maar een levendig document. Met het ontwikkelen van de burgerschap hebben we ook het wettelijk kader in het achterhoofd gehouden.

De aankomende jaren willen wij binnen de PLG en als school verder burgerschap ontwikkelen. Daarbij hoort monitoring, collegiale consultatie en adviezen vanuit de PLG bij. Nader onderzoek is zeker nog nodig en wenselijk om meer gegevens in kaart te brengen hoe burgerschap als leerlijn op het Scheldemond College weggezet kan worden.

8.Kwaliteitszorg

Voor de implementatie van burgerschap hebben de gangmakers van de PLG burgerschap een training projectmanagement gevolgd, samen met de gangmakers van de overige PLG's en de coördinator basisvaardigheden (zie ook beleidsplan basisvaardigheden 2024).

Het Scheldemond College vindt dat het burgerschapsonderwijs verder en beter afgestemd moet worden op de maatschappelijke omgeving.

Het Scheldemond College vindt het belangrijk dat de inspectie en ministerie van OCW voldoende verantwoordingsinformatie tot hun beschikking hebben. Dit geldt intern maar ook voor onze ouders, de gemeenten of andere belanghebbenden of geïnteresseerden. In zekere zin wisselt de school informatie uit met stakeholders over hoe de school presteert en vinden interacties en activiteiten plaats. Door deze verantwoording wordt er ook geleerd en verbeterd. Het is de taak van alle medewerkers om vanuit een open benadering met alle belanghebbenden (collega's, leerlingen en hun ouders) tot een eigen maatschappelijke opgave te komen, de belangen af te wegen, keuzes te maken, uit te voeren en toe te lichten. We bieden onderwijs van hoge kwaliteit dat jonge mensen voorbereidt op deelname aan onze samenleving en dat aantoonbaar aansluit op de behoeften van de leerlingen en de bredere omgeving van de school. Op deze manier creëren we publieke waarde. We zijn allemaal ambassadeur van Mondia, en in het bijzonder van Scheldemond College.

Het Scheldemond College heeft de taakstelling vanuit de overheid om het burgerschapsonderwijs op locatie Sardijn en locatie Wielingen vorm te geven.

In hoofdstuk 6 & 7 zijn verschillende meetinstrumenten opgenomen om het burgerschapsonderwijs 'te kunnen meten' binnen het gegeven onderwijs.

Inmiddels staat in het VMBO en het HAVO / VWO per teamvergadering burgerschap geagendeerd. De Professionele Leergroep heeft gangmakers die de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs bewaken en monitoren.

De gangmaker voor burgerschap praat het team bij over de ontwikkelingen. Op teamniveau kunnen dan verder actiepunten worden geformuleerd hoe burgerschapsonderwijs verder wordt vormgegeven. In het kader van de kwaliteit reflecteert de school systematisch op geformuleerde beleidsintenties volgens de PDCA-cyclus. Burgerschapsonderwijs wordt, zoals eerder vernoemd, in deze cyclus opgenomen als actiepunt.

Met de vaksectievoorzitters is gecommuniceerd dat in de vakwerkplannen de leerdoelen en activiteiten t.a.v. burgerschap worden opgenomen. In bijlage is een interview opgenomen wat kan worden afgenomen met de vaksectievoorzitters. Het interview verschaft inzichten hoe er wordt omgegaan met burgerschap en kan worden gebruikt als evaluatie-instrument.

9. Verbinding

De maatschappij blijft altijd in ontwikkeling en burgerschap ook.

Het Scheldemond College wil het burgerschapsonderwijs afstemmen op onze maatschappelijke omgeving en wij als gangmakers hebben hiervoor verschillende actiepunten geformuleerd om de verbinding op te blijven zoeken met alle medewerkers, de leerlingen en de omgeving.

Het is daarom van belang dat we als school kritisch durven blijven en onszelf bekwamen op dit domein. Dit is de reden dat we actiepunten hebben beschreven.

We hebben deze punten opgesteld door in gesprek te gaan met collega's, vanuit onze rol als gangmaker burgerschap.

Hieruit zijn de volgende actiepunten gekomen:

- Het maken van een volwaardige burgerschapskalender voor het VMBO, waarin te zien is in welke maand er aan welke bouwsteen, op welke wijze, aandacht wordt besteed.
- De koppeling van het vak Loopbaan oriëntatie aan burgerschapsonderwijs.
- Het verslag maken van de enquête onder leerlingen van alle niveaus in klas 1, 2 & 3.
- Van der Loo, Geelhoed en Samhoud (2015) schrijven dat blijven van een visie een onmisbaar hulpmiddel is in een onzekere en flexibele wereld om te overleven. Een goede visie integreert en creëert een gemeenschapsgevoel. En zorgt ervoor dat medewerkers gemotiveerder zijn en beter presteren. Een visie geeft betekenis, maakt het stellen van doelen mogelijk, verhoogt de bindingskracht, geeft energie aan mensen en leidt tot de drang om te presteren en te excelleren (van der Loo, Geelhoed, & Samhoud, 2015). Het is daarom erg belangrijk dat we met het team, OP en OOP, aandacht blijven besteden aan burgerschap, zodat iedereen hier vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid een bijdrage aan kan leveren. We moeten daarom structureel in de jaarkalender gesprekken opnemen rondom burgerschap, de visie op burgerschap en de activiteiten rondom burgerschap. Is onze visie nog wel leidend t.a.v. burgerschap? Zoals eerder werd vermeld zijn de teamvergaderingen hier geschikt voor.
- We moeten momenten organiseren waarop leerlingen en vaksecties worden bevroegd naar hun mening over de kwaliteit van ons burgerschapsonderwijs. Dat kan door de leerlingenraad te bevragen, maar uiteraard ook door per klas twee leerlingen en meerdere docenten uit te nodigen voor een dialoog. In voorgaand hoofdstuk werd het interview al benieuwd. (Bijlage 6). In bijlage 7 is een verdiepende toetslijst opgenomen met leerdoelen per competentie om verder uit te zetten in de vaksecties.
- De vaksecties moeten zich bewust zijn van hun opdracht rondom burgerschap. Zoals we al eerder schreven is elke docent een vakdocent, maar daarnaast ook een taaldocent en een burgerschapsdocent. Iedereen moet aandacht besteden aan 'de Nederlandse taal', maar ook zeker aan de onderdelen die horen bij de wereld van nu en van de toekomst.
- Het Scheldemond College is slechts een schakel in het geheel. Als school zijnde moeten we ons blijven verbinden met instanties en organisaties die bij leerlingen betrokken zijn, zodat zij overal in aanraking komen met de facetten van burgerschap.
- Het is belangrijk er een cyclus ontstaat, bijvoorbeeld met behulp van PDCA, waardoor we onszelf blijven ontwikkelen. We moeten onszelf blijven professionaliseren (scholing aanbieden voor alle medewerkers) en uitdagen, zodat we onszelf blijven ontwikkelen, om op deze manier zo actueel en goed mogelijk burgerschapsonderwijs te arrangeren. Een reflectiecyclus is hier een handige methode voor, omdat het op deze manier een 'systeemverandering' kan verankeren in de organisatie. Op dit moment wordt er in

teambijeenkomsten aandacht besteed aan het belang van burgerschapsonderwijs. Ook in de scholingsbijeenkomsten van de Transformatieve School speelt burgerschap een belangrijke rol.

- In het ontwikkelgesprek wordt door teamleiders ook aandacht besteed aan het onderdeel burgerschap.
- Het verder door ontwikkelen van de participatielij (Borger, 2024): meedoen, meedenken, meebeslissen. De organisatie van de schooldisco's zijn in handen van leerlingenvereniging Flesj. In aanloop naar de discoavonden overleggen de leerlingen met docenten over het programma, doen de leerlingen de kaartverkoop en zorgen voor het aankleden, versieren en opruimen van de aula. Deze participatielij kan wat ons betreft vaker worden ingezet.
- In de bovenbouw worden leerlingen begeleid om een profielwerkstuk te maken. In duo's ontwikkelen de leerlingen een hypothese. De leerlingen kunnen ieder vak kiezen om een profielwerkstuk te maken. De leerlingen gaan vervolgens in overleg met de docent om te bekijken hoe hun onderwerp kan worden onderzocht. In eerdere stadia wordt hier ook al aan gewerkt in de verschillende praktische opdrachten per leerjaar. De participatielij wordt dan meer op leerling en klassenniveau ingezet.

10. Tot slot

Beste lezer,

De afgelopen maanden hebben wij gewerkt aan het burgerschapsdocument. We zijn blij dit levendige document met u te kunnen delen. Zoals het woord al zegt, is het geen vaststaand document en wordt het de komende maanden/ jaren bijgewerkt. De maatschappij is in ontwikkeling en daarmee het vak burgerschap ook.

Burgerschap op het Scheldemond College is van groot belang. We willen leerlingen met een brede blik naar de wereld laten (leren) kijken. Door veel de dialoog met leerlingen aan te gaan, hopen we dat we bijdragen aan een stukje meer verdraagzaamheid in de wereld.

Dank voor uw tijd.

Jan Elfrink en Bas Blaakman

11. Bronnen

<https://www.schoolenveiligheid.nl/wp-content/uploads/2021/11/Negen-IJkpunten-Burgerschapsonderwijs.pdf>

AWP Sociale Kwaliteit e.a. (2021), IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs. Amsterdam: AWP-SK.

AWP Sociale Kwaliteit e.a. (2022), Burgerschap meten? Zo breng je de resultaten van burgerschapsonderwijs in kaart?

Internet

<https://scheldemonschoolplan.nl/>

https://scheldemonschoolplan.nl/wp-content/uploads/2022/03/mondia_koersplan_digitale_versie_1.pdf

<https://www.scheldemondcollege.nl/onze-school/schoolplan-missie-onderwijsvisie/>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ontwikkelingssamenwerking/internationale-afspraken-ontwikkelingssamenwerking>

<https://didactiefonline.nl/blog/vriend-en-vijand/wereldburgerschap-en-slow-looking>

<https://www.nuffic.nl/>

<https://www.slo.nl/sectoren/po/burgerschap-po/wet-toezicht/wet-regelgeving/>

<https://www.expertisepuntburgerschap.nl/wp-content/uploads/2022/10/Visieplaat-Alfa-College.pdf>

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/toezicht-op-burgerschapsonderwijs>

https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/DEF_kerndoelenboekje_BU_DG.pdf?dm=1709640714

<https://www.fawakawereldburgerschap.nl/>

<https://resources.wikiwijs.nl/file/b2ada751-30aa-49d1-a34d-6051b9db367f>

<https://veloncongres.nl/wp-content/uploads/2023/03/0.-Doorgaande-professionalisering-van-leraren-en-de-rol-van-de-lerarenopleidingen.pdf>

Burgerschaps- en mensenrechteneducatie: een curriculumvoorstel (SLO, 2021)

Reference Framework of Competences for Democratic Culture, Raad van Europa (2018)

Briefadvies over de burgerschapsopdracht (Onderwijsraad, 2018)

Voorstellen Curriculum.nu (2019)

Wat is de plaats van burgerschap in de school? (SLO)

Béneker, T., 'Burgerschapsvorming: kansen voor het aardrijkskundeonderwijs', *Geografie* (maart 2003) 28-31.

Bron, J., e.a., *Scholen voor actief burgerschap. Uitgangspunten* ('s Hertogenbosch 2003)

Bron, J., *Een basis voor burgerschap; een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs* (Enschede 2006)

Eijsackers, L., *Actief burgerschap: good practices in scholen. Aanvulling* (2006)

Franken, P., e.a., *Aan de slag met actief burgerschap. Handreiking voor scholen PO en VO* ('s-Hertogenbosch 2003)

Toezicht op Burgerschap en Integratie (2006)

12. Bijlagen

Bijlage 1 De burgerschapsleerdoelen en activiteiten per vak

Vak	Leerlingen leren bij het vak (....) over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
<p>Nederlands</p> <p>Methode: Op Niveau</p> <p>Methode: Nieuw Nederlands</p> <p>Methode: Blink</p>	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor de rol van de media, de kleuring van en ethische dimensie mediaboodschappen, aan gescheiden informatiecircuits en desinformatie; • leerlingen in zakelijke en literaire teksten kennis laten maken met de denk- en ervaringswereld van mensen met andere achtergronden, culturen en identiteiten; • vraagstukken rondom diversiteit en inclusie in het kader van taalbewustzijn en meertaligheid. <ul style="list-style-type: none"> • standpunten onderbouwd te uiten, ook als dit een minderheidsstandpunt is, en anderen daar in discussie, debat of dialoog van proberen te overtuigen; • de mening van anderen in eigen woorden samen te vatten, te beoordelen en er met inhoudelijke argumenten op te reageren; • hun eigen mening bij te stellen op basis van nieuwe inzichten • manieren om de deelname van alle participanten aan dialoog, debat en discussie te bevorderen en te bewaken en ook minderheidstandpunten actief te onderzoeken; <p>Lestips:</p> <p>https://didactiefonline.nl/blog/vriend-en-vijand/wereldburgerschap-en-slow-looking</p>	<p>Begrijpend lezen / Debatteren /Schrijven /Discussies Beoordelen van de betrouwbaarheid van teksten. / Fakenieuws Drogredenen herkennen Aandacht voor de programma's van de politieke partijen Invloed van Social media Gesprekken over de holocaust, seksualiteit, vluchtelingen. De rol van de man en de rol van de vrouw Mondeling literatuur (Wisse, 2024) Excursie Fort Rammekens</p> <p>Bezoek uitreiking – 4 Freedoms Meet up 4 Freedoms</p> <p>Thuisblijfreis: Bezoek Muzeum Bezoek Zeeuwse Museum</p>	<p>35 t/m 47</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
<p>Engels</p> <p>Methode: Stepping Stones / Course (H-kansklas 1)</p> <p>Methode HV 1-3: "Think"; "Compact"</p> <p>Methode HV 4-6 "Of Course"</p>	<p>Bij Engels kunnen burgerschapsthema's als identiteit en diversiteit betrekken bij de aandacht voor interculturele communicatie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen kunnen via zakelijke, creatieve en literaire teksten kennismaken met de denk- en ervaringswereld van mensen met andere achtergronden, culturen en identiteiten. • Ook kunnen leerlingen de ruimte krijgen om hun identiteit te ontdekken en te ontwikkelen in het kader van het creatief gebruiken van taal en van de ontwikkeling van interculturele communicatieve competenties. <p>Excursie Londenreis Excursie Skireis Oostenrijk Excursie Lissabon Excursie Rome</p>	<p>In de methodiek worden er teksten aangeboden die van internationale bronnen zijn afgeleid en die uitgaan van kennis en maatschappelijke ontwikkelingen uit de hedendaagse wereld. De leerlingen leren discussiëren, presentaties voorbereiden over bijvoorbeeld crisissituaties en krijgen schrijfoopdrachten met nadrukkelijke insteek op kennis van de maatschappij en haar uitdagingen (Reijniers, 2024)</p> <p>"Taal is een venster op de wereld." (Vos,2024)</p> <p>Vanuit de methode leren de leerlingen over de verschillende culturen en hun relatie tot taal en samenleving</p> <p>Bezoek Filmfestival: Film by the Sea: Movies that Matter Mondelinge toetsen: debat; Argumentative essay gerelateerd aan de actuele thema's en maatschappelijke onderwerpen.</p> <p>Bezoek uitreiking – 4 Freedoms Meet up 4 Freedoms</p>	<p>35 t/m 47</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Maatschappijleer Methode: Maatschappijleer	is een van de belangrijkste vakken omdat het handelt over politiek, rechtsstaat, democratie en maatschappelijke vraagstukken daarin. <ul style="list-style-type: none"> • de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit als grondslag van de democratische rechts- staat en de mogelijke spanningen daartussen; • mogelijke dilemma's bij het waarborgen van en het respect voor mensenrechten en manieren om over die dilemma's een eigen positie in te nemen; • over verschillen van inzicht, en de waarden, overtuigingen, belangen en emoties die daarmee gemoeid zijn; • dat die verschillen van inzicht niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden; • overeenkomsten en verschillen in waarden en overtuigingen te herkennen, te bespreken en te wegen; verschillen van inzicht te onderzoeken als verschillende claims op waarheid en deze zo nodig naast elkaar kunnen laten bestaan; • vraagstukken rond discriminatie, inclusie, rechtvaardigheid en solidariteit in Nederland en elders te onderzoeken; • het eigen handelen en dat van anderen af te wegen tegen noties van solidariteit en rechtvaardigheid; • manieren om opvattingen te verwoorden, ook als dit een minderheidstandpunt is; • respectvol en empathisch om te gaan met opvattingen van anderen, ook als dat minderheidsstandpunten zijn; • ethische dimensies van vraagstukken rond solidariteit en rechtvaardigheid in Nederland en elders te herkennen, te onderzoeken en af te wegen; 	Excursie Den Haag Pro Demos H4 / V4 Thuisblijfreis SMC Bezoek Muzeum Vlissingen Bezoek Abdij Meet-up Four Freedoms	35 t/m 47

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Wiskunde Methode: Getal & Ruimte	biedt ondersteunende (denk)vaardigheden die leerlingen goed kunnen gebruiken bij het ontwikkelen van hun burgerschapsvaardigheden en -houdingen. In dat kader kunnen docenten specifieke aandacht te geven aan gecijferdheid, dat wil zeggen aan het interpreteren van cijfers over maatschappelijke vraagstukken en aan de wijze waarop deze tot stand zijn gekomen.	De Kangoeroewedstrijd Wiskunde Olympiade	36

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Aardrijkskunde Methode: BuiteNLand	<p>Leren een genuanceerd wereldbeeld te vormen Het vraagstuk kan vanuit meerder perspectieven (invalshoeken) worden bekeken. Een verbinding te leggen met hun belevingswereld De everyday geography linken aan mensen en plaatsen ver weg. Ontwikkelen van powerful knowledge. Het verklaren van zaken inzichten in ontwikkelingen en leren kiezen voor alternatieven. over manieren om op school of in de eigen omgeving macht te onderzoeken, te organiseren en uit te oefenen; over manieren om de rol van macht in actuele maatschappelijke vraagstukken te onderzoeken, en ook de mogelijkheden die zijzelf en anderen hebben om daar invloed op uit te oefenen.</p> <p>spanningen en conflicten wereldwijd te onderzoeken in termen van verschillen van waarden, inzicht en belang;</p> <p>kwesties van (on)macht, (on)recht, (on)vrijheid of (on)gelijkheid in de wereld te onderzoeken en de mogelijkheden die de overheid en de leerling zelf hebben om in zulke kwesties te handelen;</p> <p>op welke manieren ze deel kunnen nemen aan het maatschappelijk debat en invloed kunnen uitoefenen op besluitvormingsprocessen;</p>	<p>Begrijpend lezen, Debatteren, Schrijven Discussies 21st Century skills: Digtale methode / Blooket? Zienswijze schrijven Onderzoek de wijk Onderzoek Zuid-Amerika Actuele vraagstukken Toepassen van dimensies in argumentatie Excursie Fort Rammekens Onderzoek Conflicten 'Voorwaarde voor vrede' Excursie Den Haag Pro Demos Praktische Opdracht Cultuur uit te drukken en te onderzoeken met welke groep(en) in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en wat dat voor henzelf betekent; uit te drukken wat eigen idealen, overtuigingen, oordelen en vooroordelen zijn; over het ontstaan van een diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld</p>	35 t/m 47

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
<p>Geschiedenis</p> <p>Methode: Geschiedenis Werkplaats / Tijd voor geschiedenis</p>	<p>Geschiedenis daagt leerlingen uit om te redeneren en te argumenteren in historische en hedendaagse contexten. Een belangrijk onderdeel van burgerschapsvorming is het leren analyseren van maatschappelijke kwesties. Het vraagt om leerlingen te benomen wat verandert en wat hetzelfde blijft, om relaties te leggen tussen lokale en globale ontwikkelingen en laat leerlingen redeneren vanuit het perspectief van verschillende personen en groepen. Leerlingen gaan met elkaar in discussie over de vraag wat democratie is.</p> <p>Over rechtspraak als waarborg voor grondrechten en veiligheid</p> <p>Heden en verleden kun je op de volgende manieren verbinden:</p> <p>1 Werken met longitudinale lijnen: dat wil zeggen politieke, sociaaleconomische of cultureel mentale ontwikkelingen die ver in de tijd teruggaan en vandaag de dag nog gaande zijn, zoals de ontwikkeling van nationale staten. Zo kunnen leerlingen nadenken over het (verdere) verloop van ontwikkelingen in heden en toekomst.</p> <p>2 Werken met historische analogieën: het vergelijken van iets uit het verleden met iets uit het heden wat erop lijkt, bijvoorbeeld - in het kader van het streven naar Europese eenheid - het Romeinse Rijk met de Europese Unie.</p> <p>3 Werken met algemeen-menselijke vraagstukken, zoals kwesties rond welvaartsverdeling, misdaad en straf of geloof. Lesgeven over dergelijke 'tijdloze' vraagstukken biedt leerlingen gelegenheid ervaringen van mensen in andere tijden te vergelijken met eigentijdse benaderingen en oplossingen</p> <p>Lestips:</p> <p>https://prodemos.nl/programmas/democracity/</p> <p>Simulatiespel Globaland</p>	<p>Begrijpend lezen, Debatteren Schrijven Discussies Actuele vraagstukken Historische stadswandeling Vlissingen /Middelburg Excursie Ieper – WOI Herdenking Uncle Beach Holocaust Film Selma Excursie Fort Rammekens Lessenserie Slavernijverleden / rassensegregatie (VS) Lessenserie Parlementaire democratie en rechtsstaat Lessenserie Congo / N-I > koloniaal verleden en de verwerking daarvan Excursie Den Haag Pro Demos Onderzoek familiegeschiedenis</p>	<p>35 t/m 47</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Biologie Methode: Biologie voor jou	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen standpunten laten onderbouwen en idealen laten verantwoorden als het gaat om maatschappelijke en technologische ontwikkelingen en (bio-)ethische vraagstukken op het terrein van de mens & natuurvakken; • specifiek voor biologie: leerlingen uitdagen om na te denken over de identiteitsaspecten die samenhangen met gender, geslacht, seksuele voorkeur, lichamelijke mogelijkheden en beperkingen enzovoort; 	Lang leve de liefde / Love Buzz de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en bewust te bewaken (emotioneel, fysiek, seksueel); te begrijpen dat en hoe dat wat ze denken, doen en willen verband houdt met de veranderingen die ze in de puberteit doormaken Gastlessen Verslaving Toneelvoorstelling 'ledereen doet het!' Gender & Sexuality Alliance Excursie Fort Rammekens Hightschool Vissen Uitleg en bewustwording vaccinatie.	35 t/m 47

Vak	Leerlingen bij het vak ... over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen Burgerschap
Natuurkunde Methode: Pulsar	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen standpunten laten onderbouwen en idealen laten verantwoorden als het gaat om maatschappelijke en technologische ontwikkelingen en (bio-)ethische vraagstukken op het terrein van de mens & natuurvakken; 	Excursie Covra Borsele – Kerncentrale Uitleg 4G vs 5G Gebruik van QR-Codes Kahoot LessonUp Excel (tabellen en grafieken maken) Youtube (ook eigen filmpjes produceren) Mobiël linken aan smartboard Simulaties van Phet Colorado Wetenschapsdag Cursus Sterrenkunde Excursie Sterrenwacht Middelburg	36

Vak	Leerlingen bij het vak ... over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen van burgerschap
Scheikunde Methode: Chemie	<p>In dit vak gaat het erom dat leerlingen de kennis nodig hebben om geïnformeerd mee te kunnen beslissen. Om mee te kunnen denken en om mee te kunnen praten. Binnen de chemie zijn er conflicten en verschillen over hoe we met chemische kennis omgaan. Hoe we tegen het gebruik van chemicaliën aankijken of hoe scheikundige kennis wordt gebruikt is niet altijd voor de leerlingen duidelijk en biedt daardoor een relevante invalshoek voor de integratie van burgerschap.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geïnformeerd mee kunnen beslissen - Rekening houden met anderen - Omgaan met conflicten - Omgaan met verschillen (Rotink et al, 2024) 	<p>In de methodiek wordt er aandacht besteedt aan</p> <p>Bijv de / het</p> <p>Klimaatcrisis Stikstofcrisis Telefoongebruik</p> <p>Actuele vraagstukken zoals: “Wat te doen bij een nucleair incident?”</p> <p>Toegepaste Scheikunde Aard van Scheikunde Kritisch filosofische benadering</p> <p>Doel en uitdaging: docenten laten inspringen op actuele vraagstukken m.b.t. scheikunde.</p>	36

Vak	Leerlingen bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen van burgerschap
<p>CKV</p> <p>Methode: Kunst uit het vuistje</p>	<p>In deze vakken kunnen docenten bijvoorbeeld aandacht schenken aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vraagstukken van diversiteit, inclusie en identiteit in de kunst; • de ervarings- en denkwereld van de kunstenaar; • de rol van de media, beeldvorming en desinformatie. <p>Lestips:</p> <p>https://didactiefonline.nl/blog/vriend-en-vijand/wereldburgerschap-en-slow-looking</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Film by the Sea - Movies that matter • Veteraan in de klas met dilemmaprogramma • Theater in de week van Black Lives Matter <i>zoals</i> <p><i>Voetstuk en Grijs gebied</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Actie Write for Rights • Projecten van Zeeuws Planbureau <i>zoals "Four Freedoms in eigentijds jasje" en fotoproject "Zeeland bekent kleur"</i>. • Maak een protestsong = project van Buma Music Academy • Excursie Fort Rammekens <p>Theatervoorstelling over social media en de invloed daarvan</p> <p>Bezoek aan de boulevard en de kunst op de boulevard. Wat is mooi, wat is lelijk, wat is de relatie met Vlissingen en waarom</p>	<p>35 t/m 47</p>

Vak	Leerlingen leren bij het over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Duits Methode: Neue Kontakte	<p>Met Duits kunnen burgerschapsthema's als identiteit en diversiteit betrekken bij de aandacht voor interculturele communicatie.</p> <p>Leerlingen kunnen via zakelijke, creatieve en literaire teksten kennismaken met de denk- en ervaringswereld van mensen met andere achtergronden, culturen en identiteiten.</p> <p>Ook kunnen leerlingen de ruimte krijgen om hun identiteit te ontdekken en te ontwikkelen in het kader van het creatief gebruiken van taal en van de ontwikkeling van interculturele communicatieve competenties.</p>	<p>Mondeling Duits</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duits literatuur <p>Luistervaardigheid</p> <p>Duitse film</p>	<p>36, 38, 45</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Frans Methode: Grandes Lignes / Vocabulaire	<p>Met Frans kunnen de leerlingen burgerschapsthema's als identiteit en diversiteit betrekken bij de aandacht voor interculturele communicatie.</p> <p>Leerlingen kunnen via zakelijke, creatieve en literaire teksten kennismaken met de denk- en ervaringswereld van mensen met andere achtergronden, culturen en identiteiten.</p> <p>Ook kunnen leerlingen de ruimte krijgen om hun identiteit te ontdekken en te ontwikkelen in het kader van het creatief gebruiken van taal en van de ontwikkeling van interculturele communicatieve competenties.</p>	<p>Excursie Lille – taalopdrachten</p> <p>Excursie Brussel – cultuurverschillen</p> <p>Filmbezoek Middelburg Franse film</p> <p>Dag excursie Parijs</p>	<p>36, 38, 45</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Bouwstenen
Economie Methode: LWEO	<p>Economie en bedrijfseconomie kunnen bijvoorbeeld aandacht schenken aan</p> <ul style="list-style-type: none"> • dilemma's rondom rechtvaardigheid en solidariteit, bijvoorbeeld in het kader van sociale zekerheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen; • de spanning tussen individuele wensen en collectieve belangen, tussen welvaart en welzijn, tussen economische groei en duurzaamheid; verschillende aspecten/ interpretaties van rechtvaardigheid <p>Levensbeschouwing</p> <p>Biedt een narratief over de randvoorwaarden voor samenwerking, vertrouwen en wederkerigheid</p> <p>Het burgerschapsonderwijs biedt een relationeel mensbeeld met meer nadruk op maatschappelijke noden.</p> <p>Door zich op elkaar te oriënteren, profiteren het middelbare burgerschaps- en economieonderwijs van elkaars inzichten. (Bovenberg et al., 2024)</p> <ul style="list-style-type: none"> • na te denken over de rollen en middelen die overheid, middenveld, bedrijfsleven, burgers en andere organisaties in Nederland en Europa (kunnen) hebben bij het bevorderen van solidariteit. • de ruimte die er is om daar verandering in te brengen te onderzoeken en zo mogelijk te gebruiken; • in te zien dat mensen verschillende belangen, overwegingen en overtuigingen hebben en dat dit spanningen op kan leveren <p>Lestips:</p> <p>Het doen van aangifte inkomstenbelasting via www.belastingles.nl</p>	<p>Scholen kunnen als cultuurdragers medeverantwoordelijkheid nemen voor het stabiliseren en koesteren van het sociaal kapitaal van de samenleving. Ze laten de vorming van onze cultuur niet over aan bedrijven belust op geld, en aan politici belust op macht. WE kunnen de culturele software in ons brein updaten, als nieuw omstandigheden daarom vragen.</p> <p>Het burgerschapsonderwijs kan het economieonderwijs waardevolle lessen leren over het relationeel mensbeeld, waarbij brede welvaart een belangrijke rol speelt in de noden van het individu en de maatschappij.</p>	36

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Bouwstenen
<p>LO / BSM</p> <p>Methode: Be Sports Minded</p>	<p>kunnen leerlingen oefenen met rechtvaardigheid en solidariteit, het omgaan met verschillen en het besluiten over en omgaan met afspraken en regels.</p> <p>Verzorging introductiedag klas 1 & 2 - Kennismaking- en samenwerkingsspellen.</p> <p>High School: Sport Klas 1, 2</p> <p>Sportklas klas 3</p> <p>Havo BSM klas 4 & 5. Vwo BSM klas 4, 5 & 6.</p> <p>Maart Skireis Februari 2024 Vorrondes Olymic Moves</p>	<p>(Hightschool) Klas 1 Voetbalclinic Snowboard / Klimmen Rugby / tennis Racketsporten Survivalrun Basketbal</p> <p>(Hightschool) klas 2 Bootcamp / Tumbling Zelfverdediging Golf / Bowling Beachsports Atletiek</p> <p>Sportklas 3 Gehandicapt Sport / Fitness Kleinkeuzevakdag Cios Stadionbezoek Basketbal Ijshockey Karting Korfbal Multisporttoernooi</p> <p>Havo 4, Havo 5, Vwo 4, Vwo 5, Vwo 6 SOK + eindactiviteit Volleybaltoernooi Watersport / Wipeout / Kanoa Waterprogramma / Scuba Diving</p>	<p>36 t/m 47</p>

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Klassieke talen	<p>Het maken van een vergelijking tussen het heden en de wereld van de oudheid biedt mogelijkheden om thema's zoals vrijheid, gelijkheid, wraak, liefde, oorlog en vrede aan de orde te stellen. De leerling leeft zich in een andere cultuur in.</p> <p>Diversiteit en identiteit kunnen worden gekoppeld aan reflectie op het eigene en het vreemde, een hoofddoel van het klassieke talenonderwijs.</p> <p>De selectie van teksten waarmee in de klassieke talen gewerkt wordt, bepaalt in hoge mate welke burgerschapsthema's aan de orde komen in het curriculum. De leerling leert over taal als communicatiemiddel door kennis van stilistische, retorische en verteltechnische begrippen. Zo wordt ook het gesprek mogelijk over taal als middel om te manipuleren en te beïnvloeden.</p> <p>Methode: Leren vertalen / Tekst Analyse & begripsvorming Romeinse schrijvers</p>	<p>Religie, rol daarvan in de samenleving. Goden, mythologische verhalen: hoe verhouden mensen zich tot de goden. (Grieks en Latijn)</p> <p>Verschil Schuld- Schaamte cultuur: de zelfmoord van Lucretia Oorlogen, Slavernij Oedipuscomplex Atheense democratie (bij Latijn en Grieks)</p> <p>Caesar als oorlogscorrespondent: objectief versus subjectief Liefdesgedichten Catullus, homoseksualiteit in de Oudheid, "Lesbische" Sappho Scheppingsverhaal en zondvloed</p> <p>Excursie Amsterdam: Paleis op de Dam en Allard Pierson Museum (LTC)</p> <p>Aeneas door oorlog op de vlucht uit zijn land op zoek naar een andere plek. Vergilius Redevoering van Cicero: rechtssysteem van de Romeinen + hoe bouw je een redevoering op? Oorlog bij Livius Schuld, onschuld, liefde, wraak, vergissing, straf: thema's in Ovidius (LTC)</p>	36 t/m 47

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Mediawijsheid Digitalisering & Digitale geletterdheid	<ul style="list-style-type: none"> • rekening te houden met de idealen en toekomstverwachtingen van anderen; • hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van peers en groepen in de publieke ruimte mede kunnen verklaren. • over het gebruik en de functies van media in het politieke domein, vroeger en nu, inclusief de rol en de werking van propaganda; • hun eigen mediagebruik te onderzoeken, zich bewust te worden van de gevolgen en de ethische aspecten hiervan en leren hierover een gesprek te voeren; • dat verschillende vormen van media(boodschappen) invloed kunnen hebben op hun eigen gedrag, imago en identiteit, op die van anderen en op de kijk die mensen op de wereld hebben; • de invloed van wereldwijd publiceren en de consequenties daarvan te onderzoeken; • de betrouwbaarheid van (media)bronnen te onderzoeken en het effect van het gebruik van betrouwbare versus niet-betrouwbare informatie te analyseren; • de eigen privacy en veiligheid en die van anderen te bewaken en te respecteren; • over relaties tussen media, identiteit, privacy en macht en hoe anonimiteit hierbij een rol speelt. 	<p>Lessen informatica & 21st century skills</p> <p>Highschool programma: Csi Proefjes, practicum Social Media Fotografie Weerbaarheid Kickboxen Sportvissen. Groene Ster play for succes Koken (Dop je eigen boontjes) Heel Scheldemond bakt Beeldende vorming 2D Beeldende vorming 3D Techniek Lego Mindstorms Science Programmeren & Website bouwen</p> <p>Meer informatie / lestips: https://www.scheldemondcollege.nl/onze-keuzes/highschool/</p>	<p>35 t/m 47</p>

Loop Baan Oriëntatie	<ul style="list-style-type: none"> - te onderzoeken wat hun ambities en hun toekomstverwachtingen zijn, hun talenten en ontwikkelmogelijkheden; hoe ze die gericht kunnen inzetten bij het maken van een keuze voor een sector, profiel en vakkenpakket; 	<p>De leerlingen werken in MAVO 3 & 4 aan een LOB-dossier. Dit portfolio maken om zich beter te kunnen oriënteren op de vervolgopleiding.</p> <p>In Havo 4 bezoeken de leerlingen in het kader van het LOB dossier een orientatiedag op de Hoge School Zeeland.</p>	35 t/m 47
-----------------------------	---	---	-----------

Vak	Leerlingen leren bij het vak over burgerschap	Activiteiten	Kerndoelen burgerschap
Dans	<p>Kennis van de Nederlandse samenleving vergroten</p> <p>Sociale competenties Ontwikkelen</p> <p>Sociale betrokkenheid vergroten</p> <p>Verdiepen in en respect creëren voor Diversiteit</p> <p>Betrokkenheid bij de omgeving (milieu) creëren</p> <p>Betrokkenheid bij de Nederlands samenleving stimuleren</p> <p>Betrokkenheid bij de wereldgemeenschap stimuleren</p> <p>Geletterdheid: Informatie krijgen, op waarde schatten en verwoorden</p> <p>In staat stellen die betrokkenheid vorm te geven (actief burgerschap)</p> <p>Kennis nemen van de mensenrechten.</p> <p>Integer kunnen omgaan met technologie (social media en internet)</p>	<p>De leerlingen vergroten hun Nederlandse vocabulaire door te werken met bewegingswoorden. Bijv. 'fladderend', 'zwaar', 'als een veertje'. De betekenis / het gevoel achter een woord bedenken.</p> <p>Door tijdens verscheidene opdrachten in de dansles samen te werken, leren de leerlingen hoe zij met elkaar om moeten gaan en ontwikkelen hun sociale competenties. Leren omgaan met groep 8 leerlingen.</p> <p>De leerlingen ontwikkelen hun sociale betrokkenheid door in groepsverband opdrachten te maken.</p> <p>Meehelpen en optreden op opendagen.</p> <p>Tijdens de dansles komen veel sociaal-culturele onderwerpen aan bod.</p> <p>De leerlingen maken op deze manier kennis met deze verscheidenheid en door gesprekken met de leerling, ontwikkelen zij respect voor diversiteit.</p> <p>Het respect tonen naar elkaar dat niet iedereen op hetzelfde niveau kan dansen en toch samen een choreografie maken.</p> <p>In de danslessen komen verschillende dansstijlen aan bod die uit verschillende culturen uit de wereld komen.</p> <p>De leerlingen krijgen ook bij de danslessen huiswerk mee. Zij gaan hierbij aan de slag met het vergaren, op waarde schatten en verwoorden van informatie.</p> <p>De leerlingen krijgen door middel van de thema's die aan bod komen in de dansles, kennis over hoe de wereld in elkaar zit en zodoende ook over mensenrechten. Bijvoorbeeld: de Gumboot dans is ontstaan in de Apartheid. Wij spreken dan klassikaal over wat dit inhoudt en wat het doet met de mens.</p> <p>In de dansles zoeken de leerlingen ook regelmatig video's op over dans, werken zij met de Wii game computer aan het einde van het jaar en zijn zij regelmatig bezig met het nadansen van TikTok video's. De dansklas: leren tijdens en voor optredens de AVR-zaal te gebruiken en krijgen beeldmateriaal in handen die niet zomaar online mogen.</p>	35 t/m 47

Vak	Leerlingen bij het vak ... over burgerschap	Activiteiten	Bouwstenen
Mentorles	<p>hoe ze op kunnen komen voor de rechten en belangen van zichzelf en anderen tijdens mentorlessen in de onderbouw. Leerlingen reflecteren op hun eigen positie, macht en invloed. conflicten in de klas en op school op een vreedzame manier op te lossen maar ook te accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan; rekening te houden de grenzen van anderen en die op basis van gemaakte afspraken actief te helpen bewaken;</p> <ul style="list-style-type: none"> • zich binnen hun mogelijkheden in de beleving en het perspectief van de ander te verplaatsen; • rekening te houden met het welbevinden van anderen en hun overwegingen en gedrag, inclusief hun taaluitingen, gericht aan sociale situaties aan te passen; • te herkennen waar beperkingen liggen in de communicatie met anderen en te zoeken naar mogelijk- heden om daarop te handelen; • het bevorderen van een democratische cultuur en het mogelijk maken van participatie van leerlingen in de school; (leerlingenraad) • het creëren van ervaringen met burgerschap buiten de school (in de buurt, de gemeente enzovoort): een maatschappelijke stage,(VMBO) projecten waarin leerlingen met buurtbewoners werken aan maatschappelijke doelen, of uitwisselingsprojecten met andere scholen met leerlingen met andere achtergronden en opvattingen; (Laurentius / Leefomgeving aardrijkskunde) • aandacht voor de identiteitsontwikkeling, emoties en overtuigingen van leerlingen bij het bieden van rolmodellen; (highschool, debat, dansklassen, toneel, workshops CKV) • aandacht voor de ontwikkeling van attitudes in schoolbeleid en schoolcultuur, naast kennis en vaardigheden. Schooleigen vakken en mentorlessen kunnen hier een specifieke rol in spelen, maar denk ook aan activiteiten, gesprekken en gebeurtenissen die geen onderdeel zijn van vakken. Zie ook: Toolbox Burgerschap vo. 	<p>In de onderbouw van het voortgezet onderwijs oriënteren leerlingen zich met andere ogen op hun identiteit. Hun lichaam en hun schoolomgeving verandert, ze moeten aan andere, ook meer volwassen verwachtingen voldoen. De rol van de groep wordt belangrijk, maar ook het exploreren van een heel eigen positie in de wereld. In verband met het kiezen van sectoren of profielen wordt ook het ontwikkelen van enig inzicht in hun talenten, ambities en toekomstverwachtingen belangrijker. Het besef ontstaat dat een identiteit gelaagd is en samenhangt met rollen en situaties.</p> <p>te reflecteren op de mate waarin hun persoonlijke identiteit mede gevormd wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, tradities en/in socialisatieprocessen, hun eigen mogelijkheden en beperkingen, en hoe dat alles hen dat helpt of hindert om rollen of identiteitsposities te exploreren;</p> <ul style="list-style-type: none"> • relaties te leggen tussen verschillende aspecten die hun identiteit mede vormgeven en mogelijk met elkaar op gespannen voet staan: gender, levensbeschouwing, religie, cultuur, sociaaleconomische achtergrond, politieke en seksuele oriëntatie, regionale en nationale identiteit(en) en/in Europa; • te reflecteren op hoe schoonheidsidealen, gender, sekse en seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid in de maatschappij gerepresenteerd worden en hoe zij zich daar bewust toe willen verhouden. <p>No Blame methode</p>	35 t/m 47

Bijlage 2 Activiteitenkalender Burgerschap onderbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 Schooljaar: 2024 / 2025

Klassen Wanneer	Basis 1 Mavo 1 Havo 1 Vwo 1	Basis 2 Mavo 2 Havo 2	Vwo 2	Basis 3 Kader 3 Mavo 3 Havo 3	Vwo 3	Bijzondere dagen (zie schoolagenda) & Activiteiten
1e kwartaal September Oktober November	<p>B3 Introductie brugklassen positieve groepsvorming (Mentorlessen)</p> <p>B3, B4, B5, B6, B7 Utopia (CKV) Creëer je eigen wereld.</p> <p>B3, B7 Highschool *21st century skills. Sport/Creative & Da Vinci B3, B4, B5 Orange the world (dans) B3, B5 Voetbalclinic (HS) Sportklas Dansklas</p>	<p>B3, B7 Highschool *21st century skills +dag</p> <p>B4 Bootcamp / tumbling (HS)</p> <p>B3, B4, B5 Orange the world (CKV + dans)</p> <p>B3, B4, B5 Sportklas Dansklas</p>	<p>B3, B4 Religie, rol daarvan in de samenleving. Goden, mythologische verhalen: hoe verhouden mensen zich tot de goden. (Grieks en Latijn)</p> <p>B4 Bootcamp / tumbling (HS)</p> <p>B3, B4, B5 Orange the world (dans)</p> <p>B3, B4, B5 Sportklas Dansklas</p>	<p>B4, B6 Gehandicapten sport / Fitness (LO)</p> <p>B3, B4, B5 Orange the world (CKV + dans)</p> <p>B 3 t/m 7 Loopbaan oriëntatie (LOB)</p>	<p>B2 t/m B6 Verschil Schuld-Schaamte cultuur: de zelfmoord van Lucretia Oorlogen, Slavernij Oedipuscomplex Atheense democratie (Grieks & Latijn)</p> <p>B3, B4, B5 Orange the world (CKV+ dans)</p>	<p>B3, B4, B5, B6 Filmfestival Film by the Sea Movies that Matter</p> <p>B4, B5, B6 Alle 1e klassen toneelvoorstelling: "Welkom in de Brugklas".</p> <p>B1, B2 Toegang tot de leerlingenraad en klankbordgroepen September B1, B2, B3, B4</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prinsjesdag <p>B6</p> <ul style="list-style-type: none"> - Burendag <p>Oktober</p> <p>B6</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dierendag <p>B6</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ouderendag <p>B6</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nat. Dag psychische gezondheid

Klassen	Basis 1 Mavo 1 Havo 1 Vwo 1	Basis 2 Mavo 2 Havo 2	Vwo 2	Basis 3 Kader 3 Mavo 3 Havo 3	Vwo 3	Bijzondere activiteiten/ Schoolbreed
2e kwartaal November December Januari	B3, B7 Highschool B3, B4, B5 Bezoeken van een voorstelling in de schouwburg (dans) B4 Basketbal (LO) B4 Snowboard / Klimmen (HS)	B3, B7 Highschool B3, B4, B5 Bezoeken van een voorstelling in de schouwburg (dans) B3, B7 Zelfverdediging (Hs)	B3, B7 Highschool B3, B4, B5 Bezoeken van een voorstelling in de schouwburg (dans) B3, B7 Zelfverdediging (Hs)	B1, B2, B6 Write for rights Wat zijn mensenrechten en wat zijn kinderrechten? Klas 3 CKV doet deze actie samen met de burgemeester (CKV) B3, B4, B5 Bezoeken van een voorstelling in de schouwburg (dans) B4 Stadionbezoek basketbal / ijshockey (LO)	B1, B2, B6 Write for rights (CKV) Wat zijn mensenrechten en wat zijn kinderrechten? Klas 3 CKV doet deze actie samen met de burgemeester B3, B4, B5 Bezoeken van een voorstelling in de schouwburg (dans) B4 Stadionbezoek basketbal / ijshockey (LO)	B3, B4, B5 Creadansant B2 t/m B7 Leerlingvereniging Flesj November B2, B6 <ul style="list-style-type: none"> - Wk v.h kind met beperk. - Int. Dag v/d verdraagzaamheid - Int. Dag v/d rechten van het kind B4 <ul style="list-style-type: none"> - Green Friday B4 <ul style="list-style-type: none"> - Schooldisco December B1, B5, B6 <ul style="list-style-type: none"> - Paarse vrijdag - Voedselinzamelingsactie voor de minder bedeelden. - Kerstdisco

Klassen Wanneer?	Basis 1 Mavo 1 Havo 1 Vwo 1	Basis 2 Mavo 2 Havo 2	Vwo 2	Basis 3 Kader 3 Mavo 3 Havo	Vwo 3	Bijzondere activiteiten/ Schoolbreed
3e kwartaal Januari Februari Maart	B3, B7 Highschool *21st century skills. B3, B4, B5 Optredens voorlichtingsavond en openavonden . Dans / Musicalklas	B3, B7 Highschool *21st century skills. B1 t/m B6 Historische stadswandeling Vlissingen /Middelburg (GS) B3, B4, B5, B6 Optredens voorlichtingsavo nd en openavonden (Dansklas en musicalklas)	B3, B7 Highschool *21st century skills. B1 t/m B6 Historische stadswandeling Vlissingen /Middelburg (GS) B3, B4, B5, B6 Optredens voorlichtingsavond en openavonden (Dansklas en musicalklas)	B3, B4 Veteraan in de klas (CKV) B4 Multisportoernooi (LO) B1, B6 Herdenking Holocaust; Film Selma (GS) B3, B4, B5, B6 Optredens voorlichtingsavond en openavonden (Dansklas en musicalklas)	B3, B4 Veteraan in de klas (CKV) B4 Multisportoernooi (LO) B1, B6 Herdenking Holocaust; Film Selma (Gs) B3, B4, B5, B6 Optredens voorlichtingsavond en openavonden (Dansklas en musicalklas)	B1, B2, B6 Actie write for rights : het schrijven van brieven naar regeringen en het sturen naar kaarten naar activisten. B7 Theatervoorstelling over Social media en de invloed daarvan B4 Bezoek aan de boulevard en de kunst op de boulevard. Wat is mooi, wat is lelijk, wat is de relatie met Vlissingen en waarom klas 3 CKV havo + 3 CKV vwo: maart (CKV) Januari – B1, B6 - Nationale Holocaust herdenking Februari - B6 & 7 - Safer internet day - Warme truiendag Maart – B1, B5, B6 - Dag tegen rassendiscriminatie - Week van de lentekriebels - Werelddownsyndroomdag

Klassen Wanneer?	Basis 1 Mavo 1 Havo 1 Vwo 1	Basis 2 Mavo 2 Havo 2	Vwo 2	Basis 3 Kader 3 Mavo 3 Havo 3	Vwo 3	Bijzondere activiteiten/ Schoolbreed
<p>Laatste periode</p> <p>April Mei Juni Juli</p>	<p>B3, B7 Highschool</p> <p>Vakoverstijgende excursie Fort Rammekens (CKV,NE, BIO, AK, GS)</p> <p>B4 Racketsporten, Survivalrun (HS)</p> <p>B3, B4, B5 Eindpresentatie dans en musicalklas voor ouderen uit de wijk en groep 7-8 leerlingen. (Dans)</p>	<p>B3, B7 Highschool</p> <p>B4 Golf / Bowling (HS)</p> <p>B4 Beachsport (HS)</p> <p>B4 Atletiek (LO)</p> <p>B3, B4, B5 Eindpresentatie dans en musicalklas voor ouderen uit de wijk en groep 7-8 leerlingen (Dans)</p>	<p>B3, B7 Highschool</p> <p>B4 Golf / Bowling (HS)</p> <p>B4 Beachsport (HS)</p> <p>B4 Atletiek (LO)</p> <p>B3, B4, B5 Eindpresentatie dans en musicalklas voor ouderen uit de wijk en groep 7-8 leerlingen (Dans)</p>	<p>P.o. Conflicten (AK) Excursie Ieper(GS)</p> <p>B4 Karting/Korfbal (LO)</p> <p>B3, B4, B5 Eindpresentatie dans en musicalklas voor ouderen uit de wijk en groep 7-8 leerlingen (Dans)</p> <p>B3, B4, B5 Muziekklas: deelname wedstrijden in maart, april: protestsong Buma Music Academy . Thema's over: klimaatverandering, racisme, discriminatie, huisvesting en politieke verdeeldheid. (CKV)</p>	<p>B1 t/m 6 P.o. Conflicten (AK) Voorwaarden voor vrede. Excursie Ieper(GS) Excursie Lille (FA) Gastles nabestaanden (GS)</p> <p>Karting/Korfbal (LO)</p> <p>B3, B4, B5 Eindpresentatie dans en musicalklas voor ouderen uit de wijk en groep 7-8 leerlingen (Dans)</p>	<p>B6 aBegeleiden bij herdenkingen die gedichten voorlezen, namen van slachtoffers of bloemkransen leggen, zoals herdenking, Slag om de Schelde en 4 mei (CKV)</p> <p>April – B4, B6 - Maand van de religie</p> <p>Mei – B4, B6 - Dag van de empathie - Werelddag v/d culturele diversiteit</p> <p>Juni – B1, B6 - Wereldvluchtenlingedag</p>

Bijlage 3 Activiteitenkalender Burgerschap bovenbouw getoetst aan de (B)ouwstenen van burgerschap 1 t/m 7 Schooljaar 2024 / 2025

Klassen Wanneer?	Havo 4	Havo 5	Vwo 4	Vwo 5	Vwo 6	Bijzondere activiteiten/ Schoolbreed
1e kwartaal September Oktober November	<p>B1 t/m B6 Het vak: Maatschappijleer</p> <p>B1 t/m 6 NL Voetstuk (CKV) aanpassen naar activiteiten in oktober klas 4 CKV havo vwo: theater in week van Black lives matter; ieder jaar een nieuwe productie: zoals Voetstuk in 2023 , Grijs Gebied 2022</p> <p>B4, B5, B6, B7 fotoproject Zeeland bekent kleur (CKV)</p> <p>B3, B4, B5, B6 FBTS: Movie that Matter (CKV)</p>	<p>B3, B4, B5, B6 FBTS: Movie that Matter</p> <p>B4 Waterski / Wipeout / Kanoa (LO)</p>	<p>B1 t/m B6 Het vak: Maatschappijleer</p> <p>B3, B4, B5, B6 FBTS: Movie that Matter (CKV)</p> <p>B3, B4, B5, B6 Activiteiten in oktober klas 4 CKV havo vwo: theater in week van Black lives matter :Grijs Gebied 2022</p> <p>Excursie Amsterdam: Paleis op de Dam en Allard Pierson Museum (LTC)</p>	<p>B2 P.O. Leefomgeving 'Zienswijze schrijven gemeente (AK)</p> <p>B3, B4, B5, B6 FBTS: Movie that Matter</p> <p>B1, B2, B3, B4 Gelijkheidsprincipe van de Stoa (filosofie) opdracht Black lives matter Hoever ga je om je vaderland te helpen? Exempla van Livius Romereis (LTC)</p> <p>Lessenserie Slavernijverleden / rassensegregatie (GS)</p> <p>B1, B2, B3 Lessenserie Parlementaire democratie en rechtsstaat (GS)</p>	<p>B1, B2, B3, B4 Aeneas door oorlog op de vlucht uit zijn land op zoek naar een andere plek. Vergilius Redevoering van Cicero: rechtssysteem van de Romeinen + hoe bouw je een redevoering op? Oorlog bij Livius Schuld, onschuld, liefde, wraak, vergissing, straf: thema's in Ovidius (LTC)</p>	<p>B1, B6 Leerlingen bovenbouw lezen namen voor van slachtoffers / dragen gedicht voor tijdens herdenking op Uncle Beach; bevrijding Zeeland. (CKV)</p> <p>B1 t/m B6 PWS presentatieavond (Alle vakken)</p> <p>fotoproject Zeeland bekent kleur (CKV) September - B1, B2, B3, B4 - Prinsjesdag B6 - Burendag Oktober B6 - Dierendag B6 - Ouderendag B6 - Nat. Dag psychische gezondheid</p>

Klassen	Havo 4	Havo 5	Vwo 4	Vwo 5	Vwo 6	Bijzondere activiteiten/ Schoolbreed
Wanneer? 2e kwartaal November December Januari	B4 Waterprogramma (LO) B4 Scuba diving (LO)	B2 Debat (NE) B4, B5 Mondeling Engels Mondeling Frans Mondeling Duits	B2, B4 P.o. Klimaat (AK)	B1, B2, B3 Lessenserie Congo/ N-I > koloniaal verleden en de verwerking daarvan (Gs)	B2 Debat (NE) B4, B5 Mondeling Engels (Debat) Mondeling Frans Mondeling Duits	November – B1 t/m B6 - Wk v.h kind met beperk. - Int. Dag v/d verdraagzaamheid - Int. Dag v/d rechten van het kind - Green Friday December – B1 t/m B6 - Paarse Vrijdag - Voedselinzamelingsactie voor de minder bedeelden. - Kerstdisco Januari – B1, B6 - Nationale Holocaust herdenking

Klassen Wanneer?	Havo 4	Havo 5	Vwo 4	Vwo 5	Vwo 6	Bijzondere activiteiten / Schoolbreed
3e kwartaal Januari Februari Maart	B1, B4, B7 PO Krantenproject (MA) P.O. Duurzaam Landgebruik (AK) B1 t/m B7 PWS B1 t/m B6 Meet up 4 Freedoms (Ne) B4 Volleybaltoernooi (LO) B1, B2, B3 Lessenserie Parlementaire democratie en rechtsstaat (Gs)	Debat (EN) Film; Quo Vadis, Aida > Val van Srebrenica (GS) B4 SOK + Eindactiviteit (LO)	B1 t/m B7 Excursie Den Haag Pro Demos (Ma) B1, B4, 7 PO Krantenproject (MA) B1, B2, B3 Meet up 4 Freedoms (Ne) B4 Volleybaltoernooi (LO)	B1 t/m B7 Excursie Den Haag Pro Demos (Ma) B1 t/m B7 Profielwerkstuk (alle vakken) B4 PO onderzoek familiegeschiedenis (Gs) Volleybaltoernooi (LO)	B2 Debat (EN) B2 SOK + Eindactiviteit	B3, B4, B5 Dagexcursie Parijs Excursie Londenreis Excursie Skireis Oostenrijk Excursie Lissabon Excursie Rome Januari – B1, B6 - Nationale Holocaust herdenking Februari – B6, B7 - Safer internet day - Warme truiendag Maart – B5, B6, B7 - Dag tegen rassendiscriminatie - Week van de lentekriebels - Werelddownsyndroomdag

Klassen Wanneer?	Havo 4	Havo 5	Vwo 4	Vwo 5	Vwo 6	Bijzondere activiteiten / Schoolbreed
4e kwartaal April Mei Juni Juli	B1 t/m B7 Profielwerkstuk B4 Cabaret Zeven Sloten (CKV) PO onderzoek familiegeschiede nis (GS)	Examen voorberei ding	B4 Cabaret Zeven Sloten (CKV)	B1 t/m B7 PWS B1, t/m B7 PO Historisch dilemma, actuele historische vraagstukken	Examenvoorberei ding	April – B4, B5 - Maand van de religie Mei – B5, B6 - Dag van de empathie - Werelddag v/d culturele diversiteit Juni - B6 - Wereldvluchtenlingendag

Bijlage 4 Enquêtevragen Basis 1, Mavo 1, Havo 1 & Vwo 1

1	Ik weet dat er in Nederland verschillende politieke partijen zijn.	15	Ik vind dat mensen veilig naast elkaar moeten kunnen leven.
2	Ik weet dat wetten voor iedereen gelden.	16	Ik kan voor mezelf opkomen bij vrienden/bekenden.
3	Ik weet dat het democratisch is om te stemmen als niet iedereen hetzelfde wil.	17	Ik kan zorgen voor mijn eigen gezondheid.
4	Ik vind dat iedereen input mag leveren aan een discussie.	18	Ik kan het vertrouwen dat anderen in mij hebben waarmaken.
5	Ik vind dat de minderheid zich moet aanpassen aan wat de meerderheid beslist.	19	Ik heb algemene kennis van de grootste religies (in Nederland).
6	Ik vind dat er teveel nieuws is over de politiek.	20	Ik weet welke minderheidsgroepen er in Nederland zijn.
7	Ik kan vasthouden aan mijn mening.	21	Ik kan voorbeelden noemen van punten waarop mensen van elkaar verschillen.
8	Ik kan bepalen of ik ergens voor of tegen ben.	22	Ik vind dat iedereen zich normaal moet gedragen.
9	Ik kan me houden aan afspraken die we gezamenlijk gemaakt hebben.	23	Ik vind dat mensen zich moeten aanpassen aan de meerderheid.
10	Ik weet dat ik mijn excuses moet aanbieden als ik iemand beledigd heb.	24	Ik vind dat ik iedereen hetzelfde hoor te behandelen.
11	Ik weet waarom mensen belasting betalen.	25	Ik kan mij gedragen op een manier die niet als kwetsend of beledigend opgevat wordt.
12	Ik weet hoe ik milieubewust kan zijn.	26	Ik kan verschillen accepteren.
13	Ik vind dat ik moet proberen om anderen niet te beledigen.	27	Ik kan mijn eigen grenzen aangeven.
14	Ik vind dat ik excuses moet kunnen aanbieden wanneer ik weet dat ik fout zit.		

Enquêtevragen: Basis 2, Mavo 2, Havo 2 & Vwo 2

1	Ik ken verschillende politieke partijen en kan verschillen daartussen aangeven.	15	Ik vind dat iedereen moet nadenken of hij/zij wel of geen orgaandonor wil zijn.
2	Ik begrijp waarom er grenzen zijn aan de vrijheid van meningsuiting.	16	Ik kan opkomen voor mijn belangen bij anderen (docenten, op straat etc.).
3	Ik begrijp waarom het bij democratische beslissingen belangrijk kan zijn anderen te overtuigen.	17	Ik kan in mijn gedrag rekening houden met het milieu.
4	Ik vind dat sommige argumenten zwaarder wegen dan andere.	18	Ik kan anderen het gevoel geven dat ik ze vertrouw.
5	Ik vind dat ik naar anderen hoor te luisteren, ook als zij een andere mening hebben dan ik.	19	Ik herken bedoelde en onbedoelde discriminatie.
6	Ik vind het belangrijk om (vanaf mijn 18e) te gaan stemmen.	20	Ik ken culturele en maatschappelijke verschillen tussen mannen en vrouwen.
7	Ik kan op basis van verschillende meningen een eigen standpunt innemen in discussies.	21	Ik begrijp waarom het belangrijk is rekening te houden met verschillen tussen mensen.
8	Ik kan mijn mening zo formuleren dat ik anderen niet beledig of kwets.	22	Ik vind dat mannen en vrouwen dezelfde kansen verdienen.
9	Ik kan een discussie waarin we het niet eens worden goed afsluiten.	23	Ik vind dat er ruimte moet zijn om jezelf te zijn als je je aan de regels houdt.
10	Ik begrijp waarom gezocht moet worden naar alternatieve energiebronnen (zoals zonne-energie).	24	Ik vind het normaal om andere godsdiensten, geslachten of seksuele geaardheden te respecteren.
11	Ik begrijp waarom niet iedereen een uitkering krijgt.	25	Ik kan mijn gedrag aanpassen aan andermans wensen of gewoonten.
12	Ik begrijp waarom samenhang op school en in de maatschappij belangrijk is.	26	Ik kan de grenzen van anderen inschatten en respecteren.
13	Ik ben bereid anderen te helpen, ook als ik daar zelf niet iets aan heb.	27	Ik kan respect tonen voor anderen.
14	Ik vind het van belang om belangstelling te tonen voor mensen in mijn buurt/wijk.		

Enquêtevragen: Basis 3, Mavo 3, Havo 3 & Vwo 3

1	Ik begrijp dat democratische beslissingen op verschillende manieren genomen kunnen worden, en welke voor- en nadelen dat heeft.	15	Ik probeer tegenwicht te bieden aan meningen die kwetsend of discriminerend kunnen zijn.
2	Ik kan uitleggen wanneer democratische besluitvorming wel of niet eerlijk is ingericht.	16	Ik kan een onderbouwde mening vormen over klimaatverandering, en de implicaties daarvan voor de samenleving.
3	Ik kan evalueren wat de voor- en nadelen zijn van een politieke beslissing (of voorstel) in de praktijk.	17	Ik kan anderen bewust maken van het belang om op een duurzame manier met elkaar om te gaan.
4	Ik vind het belangrijk om bij (democratische) beslissingen na te denken over de gevolgen voor anderen, ook als zij geen inspraak hebben.	18	Ik kan anderen bewust maken van het belang om goed met de omgeving om te gaan.
5	Ik vind het belangrijk anderen na te laten denken over hun rol in democratische beslissingen.	19	Ik herken dat de kansen die mensen hebben beïnvloed worden door hun sociale achtergrond.
6	Ik vind dat ik regelmatig het politieke nieuws moet volgen en daar ook een eigen mening en visie over vormen.	20	Ik kan uitleggen hoe verschillen in de samenleving positieve of negatieve gevolgen kunnen hebben.
7	Ik kan invloed hebben op beslissingen buiten mijn omgeving (zoals in de gemeente of politiek).	21	Ik kan evalueren of in mijn omgeving op een goede manier met verschillen omgegaan wordt.
8	Ik kan in discussies een conclusie bereiken waar voor- en tegenstanders achter kunnen staan.	22	Ik probeer met mijn houding uit te dragen dat iedereen respect verdient ondanks verschillen.
9	Ik kan in een discussie gevoelige of controversiële onderwerpen op een goede manier aankaarten.	23	Ik vind het belangrijk dat discussies vanuit verschillende perspectieven bekeken worden.
10	Ik begrijp waarom maatregelen tegen klimaatverandering vaak moeilijk tot stand komen.	24	Ik wil anderen in mijn omgeving bewust maken van hoe zij met verschillen omgaan.
11	Ik kan evalueren of maatschappelijke problemen, zoals dakloosheid of drugsgebruik, op een goede manier aangepakt worden.	25	Ik kan activiteiten ondernemen waardoor verschillen tussen groepen overbrugd worden.
12	Ik begrijp de spanning tussen individueel belang en algemeen belang.	26	Ik kan in gespannen situaties bijdragen aan een plezierige omgang tussen mensen.
13	Ik wil anderen in mijn omgeving bewust maken van de wereld om hen heen.	27	Ik kan de voordelen van verschillende perspectieven benutten.
14	Ik probeer met mijn houding de betrokkenheid van anderen te stimuleren.		

Bijlage 5 De PDCA-cyclus

In de (tussen)evaluatie wordt ook steeds een vast format gebruikt “om de cirkel rond te maken”.

Evaluatie: titel			
Plan	Het motief	Waarom doen we dit?	
	Het doel	Succesfactoren	Hoe weten we dat het werkt?
		Prestatie-indicatoren	Hoe meten we dit?
		Normen	Wanneer zijn we tevreden? (score)
Do	De opdracht	Voornemen	Wat moet er gebeuren?
		Aanvullende eisen	Onder welke randvoorwaarden?
Check	Het resultaat	Wat gedaan is	
		Wat nog niet	
Act	Het vervolg	Bijsturing	
		Borging	

Bijlage 6 Voorbeeld interview vaksectievoorzitters

Wat is burgerschap op het Scheldemond College?

- Welke activiteiten ondernemen jullie buiten school?
- Nodigen jullie wel eens gastsprekers uit?
- Hoe houdt je rekening met verschillen in de klas?
- Is er wel eens sprake van vooroordelen en verschillen?
- Welke regels hanteren jullie in de groep?
- Is er ruimte voor discussie of debat?
- Wat draagt het vak bij aan de sociale omgang van leerlingen met elkaar?
- Hoe worden in uw vak normen en waarden overgebracht?
- Over welke thema's moeten wij dan nadenken?

Vervolg vragen

Is er bij (vak...) aandacht voor identiteit en diversiteit?

Is er bij (vak...) ruimte voor participatie en verantwoordelijkheid?

Is er bij (vak...) sprake van democratie in de les?

Is er bij (vak...) kennis van de wereld?

Worden er bij (vak...) nagedacht over kritische inzichten?

Welke sociale competentie hebben leerlingen nodig bij (vak...)?

Wordt er tijdens de lessen bij (vak...) wel eens over mensenrechten gesproken?

Worden de basiswaarden van de democratische rechtstaat bij het (vak....) nageleefd?

Zoals:

- Vrijheid van meningsuiting
- Gelijkwaardigheid
- Begrip
- Verdraagzaamheid
- Afwijzen van onverdraagzaamheid
- Afwijzen van discriminatie
- Autonomie
- Verantwoorde gelijkheidsbesef

Zijn er vakoverstijgende projecten?

Wat is de rol van (vak) ten aanzien van de wijk en de samenleving?

In hoeverre draagt (vak) in de schoolomgeving zoals de wijk?

In hoeverre draagt (vak) in de schoolomgeving zoals de samenleving?

Bijlage 7 Verdieping in de domeinen van burgerschap per leerjaar

Domeinen burgerschap	Wat doen we al? (per leerjaar 1, 2, 3, 4, 5, 6)	Waar zitten hiaten? (per leerjaar 1, 2, 3, 4, 5, 6)	Waar liggen eventuele kansen? (per leerjaar 1, 2, 3, 4, 5, 6)
Democratie			
<p>Vrijheid en gelijkheid LIn reflecteren op het functioneren van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers, en oriënteren zich op basiswaarden en de spanning daartussen. Leerlingen ontwikkelen capaciteiten om deze spanning te duiden en krijgen inzicht in hun mogelijkheden om ervaren onrecht en ongelijkheid aan de orde te stellen.</p>			
<p>Macht en inspraak LIn ontwikkelen inzicht in de verdeling van macht en gezag, ondemocratische machtsverdelingen en staatsvormen en internationale instituties en verhoudingen. LIn ontdekken dat het systeem van staatsinrichting en rechtsstaat niet vanzelfsprekend is, maar een geschiedenis heeft en kwetsbaar is. Ze analyseren maatschappelijke vraagstukken waarin machtsverhoudingen en besluitvormingsprocessen een rol spelen. LIn reflecteren daarbij op de positie, macht en invloed die zij zelf hebben.</p>			

<p>Democratische rechtsstaat LIn ontwikkelen democratische werkwijzen toe te passen, waarbij ze hun eigen mening verwoorden en onderbouwen. Het deelnamen aan en beïnvloeden van besluitvormingsprocessen staan daarbij centraal. LIn kunnen hieraan deelnemen, zich betrokken tonen en verantwoordelijkheid nemen voorgenomen besluiten. Het vermogen om actief te luisteren en inhoudelijk te reageren op anderen ontwikkelt zich zodat vormen van dialoog en debat kunnen worden toegepast. Deze communicatievormen dragen bij aan de ontmoeting met anderen en het andere. Dit legt de basis voor het empathie en het begrijpen van de meningen, opvattingen en leefwijzen van anderen.</p>			
Diversiteit			
<p>Identiteit LIn verkennen hun talenten, ambities en toekomstverwachtingen. Ze onderzoeken met welke groep(en) ze zich verbonden voelen en waarom. Ze leren over spanningen tussen identiteitsaspecten.</p>			
<p>Diversiteit LIn verkennen de diverse samenleving in NL in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen. Door de dialoog aan te gaan over onderwerpen waarover verschillend kan worden gedacht, ontwikkelen zij inzicht in en respect voor andere opvattingen en</p>			

manieren om in het leven te staan.			
<p>Solidariteit LIn ontwikkelen inzicht in vraagstukken rond in- en uitsluiting, rechtvaardigheid en solidariteit, en hoe daarop te handelen. Ze ontwikkelen inzicht in samenhang tussen het eigen belang, het belang van anderen en het algemeen belang. Ze leren keuzes te maken in het omgaan met deze vraagstukken en dat deze gevolgen hebben voor zichzelf en de omgeving, die samenhangen met ongelijkheid, discriminatie en in- of uitsluiting.</p>			
Maatschappelijke thema's			
<p>Digitaal samenleven LIn ontwikkelen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander (identiteit, privacy, macht en anonimiteit). Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en de ethische aspecten daarvan. Ze leren dat in reële situaties dezelfde communicatie- en omgangsvormen gelden als in de virtuele wereld. Ze onderzoeken de betrouwbaarheid van bronnen.</p>			

<p>Duurzaamheid LIn leren over de spanningen tussen de waarden en belangen die verbonden zijn met People Planet Prosperity en die invloed hebben op de leefomgeving dichtbij en veraf, nu en later, en daarbij kritisch te zijn op eigen keuzes.</p>			
<p>Globalisering LIn ontwikkelen inzicht in de verwevenheid en onderlinge afhankelijkheid van landen en gebieden, migratie en verdelingsvraagstukken; de rol van de EU en VN en hun eigen mogelijke invloed.</p>			
<p>Technologisch burgerschap LIn leren vraagstukken rond technologie te analyseren en er een mening over vormen. Ze zijn zich bewust van de invloed van technologische ontwikkelingen op hun eigen leven, dat van anderen, op de politiek en samenleving.</p>			
<p>Denk- en handelwijzen LIn leren kritisch denken, ethisch redeneren, communiceren, omgaan met conflicten en ontwikkelen empathische vermogens. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige onderwerpen.</p>			